

REKOMENDACJE

W ZAKRESIE BUDOWANIA
PRZYJAZNEGO ŚRODOWISKA
SZKOLNEGO. PRZYJAZNA SZKOŁA.

ROZPOZNAWANIE POTRZEB OSOBISTYCH UCZNIÓW
ORAZ KREOWANIE DZIAŁAŃ SPRZYJAJĄCYCH
KSZTAŁTOWANIU KOMPETENCJI SPOŁECZNYCH
UCZNIÓW.

PAWEŁ DRYL

Rekomendacje powstały w ramach projektu: **Edukacja to relacje. Współpraca Lublina i Reykjavíku na rzecz edukacji**, który korzysta z dofinansowania o wartości ok. 101 000 EUR (85% grantu) otrzymanego od Islandii, Liechtensteinu i Norwegii w ramach Funduszy EOG.

Celem projektu jest wzmocnienie wiedzy, kompetencji i doświadczenia kadry szkolnej w budowaniu przyjaznego środowiska w szkole oraz wzmocnianie kompetencji społecznych.

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	5
Najważniejsze wnioski z diagnozy stanu obecnego.....	6
Wnioski i spostrzeżenia	7
Dlaczego warto tym się zająć?	14
Czym są kompetencje społeczne?	14
Znaczenie kompetencji społecznych	15
Znaczenie rozwijania kompetencji dla szkół	18
Czego nauczyliśmy się od naszych Partnerów z Reykjavíku?	19
System oświaty w Islandii	19
Kompetencje społeczne jako część misji islandzkiej szkoły	20
Wnioski z wizyty studyjnej.....	23
Jak rozwijać kompetencje społeczne w szkole?	25
Od czego zależy zmiana poziomu kompetencji społecznych?	25
W jaki sposób szkoła może pomóc w rozwinięciu kompetencji społecznych ucznia?	25
Praca nad kompetencjami społecznymi w klasach młodszych.....	25
Praca nad kompetencjami społecznymi w klasach starszych.....	27
Rekomendacje.....	29
Do kogo adresowane są rekomendacje?	29
Rekomendacja 1: Przygotujcie się do zmian w funkcjonowaniu szkoły i klasy!	30
Dostosujcie tempo!	30
Przeprowadźcie diagnozę	30
Zyskajcie sojuszników	30
Opracujcie plan	31
Przygotujcie prawidłowo dokumenty szkolne	31
Podzielcie role	31
Rozmawiajcie, edukujcie	32
Pochwalcie się!.....	32
Ewaluujcie	33
Rekomendacja 2: Stwórz środowisko współpracy.....	34
Doceniaj sukcesy grupowe.....	34
Stosuj ocenianie, które rozwija.....	34
Otwarcie rozmawiaj o prawach i obowiązkach ucznia	35
Poszerzaj pole odpowiedzialności uczniów i rodziców	35
Podnieś rangę doradztwa zawodowego	35
Włączaj różne środowiska.....	35
Rekomendacja 3: Weryfikuj postępy w nabywaniu kompetencji społecznych	36

Nazywaj i oceniaj kompetencje społeczne	36
Przyzwyczajaj innych do tego, że rozmawiacie o kompetencjach społecznych	40
Obserwuj zachodzącą zmianę	40
Informuj o postępach	40
Pozwól uczniom na samoocenę	41
Rekomendacja 4: Trenuj kompetencje społeczne	42
Szkól się, pracuj nad sobą	42
Twórz własne programy nauczania	42
Pracuj ciekawymi metodami	42
Postaw na sport	43
Stosuj metodę projektu	43
Traktuj uczniów jak swoich współpracowników	44
Ucz, by nie bać się popełniać błędów	45
Pokaż uczennicom i uczniom, że jesteś człowiekiem	45
Zamień/dołącz dyskusję o sukcesach i porażkach na dyskusję o mocnych i słabych stronach ucznia i sposobie pracy nad nimi	45
Mądrze organizuj pracę w grupie	45
Realizuj działania poza przestrzenią szkoły	46
Zachęcaj i organizuj wolontariat	46
Podsumowanie	48
Spis tabel	50
Spis wykresów	50
Spis rysunków	50
Wykaz wykorzystanych źródeł	50

WSTĘP

Współczesna szkoła została zaprojektowana na potrzeby gospodarki przemysłowej i świetnie jej służyła. W gospodarce opartej na wiedzy pewne kompetencje niezbędne w XIX i XX wieku straciły jednak na znaczeniu, z kolei otoczenie społeczne i technologiczne tworzy zapotrzebowanie na nowe kompetencje. Nazywamy te kompetencje różnie – w przekazie medialnym pojawiają się określenia: kompetencje przyszłości, kompetencje potrzebne do życia, kompetencje kluczowe¹.

Ważną grupą tych kompetencji są kompetencje społeczne. Osoba kompetentna społecznie jest lepiej przygotowana do życia we współczesnym świecie, buduje trwalsze relacje, lepiej sprawdza się jako członek zespołu czy lokalnej społeczności. Dlatego zadaniem szkoły i społeczeństwa powinno być rozpoznanie, w czym dany uczeń jest sprawny i pomoc w rozwijaniu tej sprawności. Szkoła powinna też tworzyć środowisko, w którym młode osoby będą mogły te kompetencje rozwijać w optymalny sposób.

O znaczeniu tego zagadnienia świadczyć może choćby fakt, że kompetencje społeczne uznane zostały za jedną z 8 kompetencji kluczowych w ramach Unii Europejskiej. Zakłada się zatem, że każdy absolwent systemu szkolnego w krajach UE powinien zostać wyposażony w te kompetencje.

Analiza dokumentów i opracowań przedmiotów poszerzona o własne badania oraz dziesiątki godzin rozmów z nauczycielami z Polski i Islandii dostarczyły nam argumentów, by uznać, że to ważna przestrzeń wyzwań dla polskiej szkoły. Zmiana podejścia do kształtowania kompetencji społecznych może być istotnym elementem reformowania naszych szkół – wymaga bowiem ponownego namysłu nad tym, czemu ma służyć edukacja, w jakim celu wysyłamy nasze dzieci do szkół. Zastosowanie rekomendacji będzie prowadziło do większego upodmiotowienia ucznia oraz rodzica, powinno także zmienić charakter relacji, jaka zachodzi między uczącymi i uczniami.

Opracowanie przedstawia rekomendacje dla szkół podstawowych biorących udział w projekcie „Edukacja to relacje. Współpraca Lublina i Reykjavíku na rzecz edukacji”. Zawierają jednak sformułowania, które mogą być odczytane przez większość polskich szkół, dlatego kierujemy je również do całego środowiska nauczycielskiego, rodziców i uczniów.

Poruszamy w nim kwestie tego, jak rozpoznawać i kształtować kompetencje społeczne uczniów naszych szkół. Sercem dokumentu są rekomendacje – konkretne porady dla nauczycieli i innych uczestników procesu kształcenia.

¹ Spójrz na przewodnik po tych pojęciach w Rozdziale 3.

NAJWAŻNIEJSZE WNIOSKI Z DIAGNOZY STANU OBECNEGO

Przygotowanie rekomendacji poprzedzone zostało diagnozą obecnej sytuacji w szkołach biorących udział w projekcie. Źródłem niej były dokumenty, raporty i analizy², opinie specjalistów zajmujących się edukacją oraz badania ilościowe i jakościowe przeprowadzone w pięciu lubelskich szkołach podstawowych. Połączenie tych źródeł pomogło w formułowaniu spostrzeżeń i rad.

Wsparcia w przygotowaniu dokumentu udzieliły członkinie **zespołu roboczego** zajmującego się problematyką kompetencji społecznych uczniów. Pomogły gromadzić dane, formułować wnioski i redagować sam dokument. Think tank tworzyły nauczycielki pięciu lubelskich szkół:

Agnieszka Chrapowicka – SP nr 38

Katarzyna Dąbrowska-Żmuda – SP nr 29

Katarzyna Jankowska – SP nr 21

Marta Rycerz – SP nr 43

Ewelina Sz waj – SP nr 43

Monika Tomczyk – SP nr 19

Praca zespołu opierała się na serii spotkań i dyskusji, na wymianie dokumentów oraz na zadaniach realizowanych indywidualnie przez poszczególne osoby. Najważniejszym zadaniem indywidualnym było przeprowadzenie **badania** w szkołach.

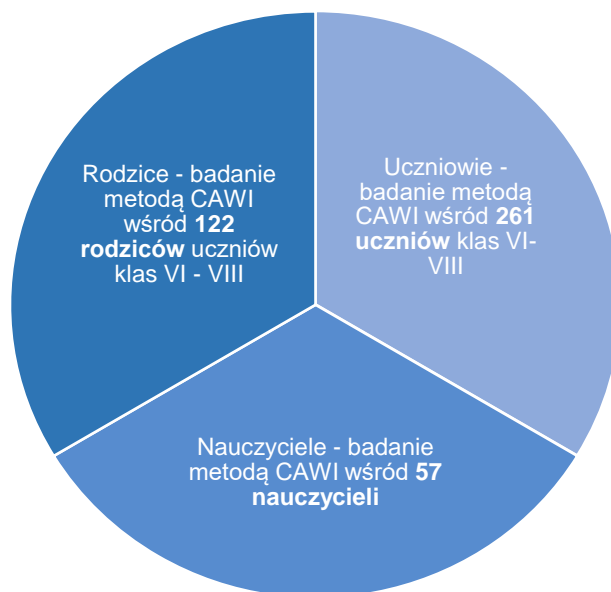
Badania realizowane były metodą CAWI – osobne formularze skierowane były do uczniów klas starszych, do rodziców uczniów klas starszych oraz do nauczycieli. Wykorzystane zostały formularze Google, a na potrzeby badań zespół opracował autorskie kwestionariusze badań.

CAWI (ang. Computer-Assisted Web Interview – wspomagany komputerowo wywiad przy pomocy strony WWW) – technika zbierania informacji w ilościowych badaniach rynku i opinii publicznej, w której respondent jest proszony o wypełnienie ankiety w formie elektronicznej.

W badaniach wzięło łącznie udział 440 osób. Udzielane odpowiedzi pozwoliły spojrzeć na poruszaną problematykę w sposób krzyżowy – te same zagadnienia poruszane były w badaniach dla poszczególnych grup, jednak z innej nieco perspektywy.

² Wykaz wykorzystanych raportów i analiz znajduje się na końcu dokumentu

Wykres 1: Rozkład liczby uczestników badań prowadzonych w projekcie

Źródło: Opracowanie własne

Niezwykle ważną inspiracją dla treści Rekomendacji stały się **spotkania z partnerami z Islandii**. Korzystaliśmy ze spostrzeżeń, jakie przywieźli ze sobą lubelscy nauczyciele, którzy brali udział w wizycie studyjnej w Reykjaviku, wymienialiśmy się wiedzą z islandzkimi ekspertami w czasie spotkań on-line, wreszcie – korzystaliśmy z tego, co przedstawili nam w czasie konferencji podsumowującej projekt.

Powstały dokument stał się podstawą do przeprowadzenia przez Urząd Miasta Lublin szkoleń w szkołach objętych projektem. Wnioski z tych warsztatów pozwoliły na weryfikację pierwszego brzmienia dokumentu i poprawienie jego czytelności i użyteczności.

Wielką inspiracją stały się także spostrzeżenia poczynione w czasie konferencji podsumowującej projekt. Spotkanie z inspirującymi osobami – zarówno mówcami, jak i uczestnikami konferencji – pozwoliło raz jeszcze spojrzeć na trafność wniosków.

WNIOSKI I SPOSTRZEŻENIA

Narzekamy, że kandydaci do pracy nie wiedzą, jak pracować w zespole, że młodzi nie mają motywacji do uczenia się nowych rzeczy, że osoby przychodzące na studia nie są już tak zaradne jak dawniej. Jako społeczeństwo z jednej strony mamy coraz większą świadomość tego, jak ważne są kompetencje społeczne, z drugiej jednak nie diagnozujemy, z czego wynikają braki tych kompetencji.

A przecież ich nabywanie wiąże się z naszą indywidualną historią, z rozwojem,

KOMPETENCJE SPOŁECZNE NIE SĄ DLA SZKÓŁ PRIORYTETEM

Jak pokazały badania, w szkołach biorących udział w projekcie wciąż zbyt mało mówi się o świadomym rozpoznawaniu i budowaniu kompetencji. Im starszy uczeń, tym rzadziej

spotka się w szkole z zajęciami i aktywnościami, których celem jest rozwinięcie umiejętności dobrego funkcjonowania w sytuacjach społecznych.

Większość nauczycieli, szczególnie w klasach starszych, kładzie mały nacisk na kompetencje miękkie. Ważniejsza wydaje się być zawsze wiedza.

Takie marginalizowanie roli kompetencji społecznych oraz wykorzystania indywidualnych mocnych stron ucznia jest problemem całego systemu. Wielu nauczycieli oraz wiele szkół odchodzi od takich postaw, nadal jednak robią to niejako wbrew utartemu porządkowi.

PODSTAWA PROGRAMOWA DLA KLAS STARSZYCH SKUPIA SIĘ NA PRZEKAZYWANIU WIEDZY

Ważnym powodem tego są zapewne **programy nauczania** dla poszczególnych poziomów edukacyjnych – programy dla klas startowych mówią o kompetencjach społecznych dużo, natomiast w klasach starszych problematyka umiejętności społecznych jest zdominowana przez wymagania dotyczące wiedzy, jaką musi nabyć uczeń. Szkoła skupiona na egzaminach i rankingach nie tworzy korzystnych warunków do eksperymentowania, dlatego zmiany kiełkują w niej powoli. System podporządkowany jest staraniom o jak najlepsze zaliczenie egzaminów ósmoklasisty, to one bowiem wpływają na postrzeganie jednostek (zarówno uczniów, jak i przygotowujących ich nauczycieli) oraz samych szkół.

Skutki „egzaminozy” w polskich szkołach opisuje dobrze raport „Szkoła dla Innowatora – Kształtowanie Kompetencji Proinnowacyjnych”³.

„Największym problemem w rozwoju kompetencji proinnowacyjnych w szkołach jest system egzaminów, który szkodzi zarówno innowacyjności nauczycieli, jak i kreatywności uczniów. Rozwojowi kompetencji proinnowacyjnych (w sposób pośredni) szkodzą także rankingi szkół, ponieważ koncentrują uwagę na tych celach systemu edukacji, które nie są skorelowane z promowaniem postaw proinnowacyjnych. W szczególności chodzi tutaj o atmosferę odkrywania, krytyczne myślenie, rozwijanie chęci do podejmowania ryzyka. Ponadto sama idea nadzoru pedagogicznego, który ma „kontrolować” lub „karać” nauczycieli, stoi w sprzeczności z ideą innowacji.”

BIUROKRACJA ZMNIEJSZA SZANSĘ NA ZMIANĘ PODEJŚCIA

Polska szkoła jest zbiurokratyzowana, co często przeszkadza w podejmowaniu inicjatyw, które pośrednio wpływałyby na możliwość rozwoju umiejętności osobistych i społecznych uczniów. Ograniczane są nowe rozwiązania, które mogą być postrzegane jako mniej sprawdzone lub naruszające pisane (np. w statutach, które niekiedy nie są dostosowane do obowiązujących przepisów) i niepisane (np. wynikające z ustaleń pomiędzy członkami ciała pedagogicznego, wskazujące, że nie należy zmieniać ustalonego sposobu działania) normy. Skutkuje to tym, że osoby z inicjatywą muszą wykazać się znaczącą determinacją, by wdrożyć swoje pomysły.

ŁATWIEJ ZAUWAŻYĆ BRAK KOMPETENCJI NIŻ BUDOWAĆ DOBRE WZORCE

³ Szkoła dla innowatora. Kształtowanie kompetencji proinnowacyjnych. J. Fazlegić, raport opracowany na zlecenie Ministerstwa Przedsiębiorczości i Technologii, Kalisz 2018

O braku kompetencji społecznych mówi się również często w odniesieniu do uczniów, którzy pochodzą z trudnych rodzin i środowisk i źle funkcjonują w szkole. W tym znaczeniu szkoła postrzega swoją rolę, jakby chciała „naprawić” coś, co zostało „zepsute” poza szkołą. Mniej o potrzebie pracy nad kompetencjami społecznymi dowie się z kolei uczeń, który wchodzi do szkoły z dostatecznym ich poziomem – naszemu systemowi edukacji zdaje się wystarczać, jeśli młody człowiek jest „wystarczająco rozwinięty” w swoich umiejętnościach społecznych, nawet, gdyby dzięki pracy nad nimi mógł być „znacznie lepszy”.

ŁATWIEJ PRACOWAĆ W MNIEJSZYCH PLACÓWKACH

Szkoły objęte badaniem nie są największymi w Lublinie placówkami, nadal jednak są to jednostki dość duże. W takich placówkach pojawiają się trudności w budowaniu trwałych relacji, często wszyscy są dla siebie dość obcy, mijają się sporadycznie, nie wchodzi w interakcję. Nie jest to zatem optymalne środowisko do rozwijania kompetencji społecznych.

WIĘKSZOŚĆ NAUCZYCIELI NIE BYŁA UCZONA, JAK PRACOWAĆ NAD KOMPETENCJAMI SPOŁECZNYMI UCZNIÓW

Nauczyciele co do zasady posiadają wiedzę o kompetencjach społecznych. Potrafią je zdefiniować, opisać, czym się objawiają, potrafią również często opowiedzieć, jakie działania edukacyjne mogą wpływać na powstawanie określonych kompetencji, zwykle robią to jednak ex post (potrafią wskazać, jakimi aktywnościami mogli w przeszłości wpływać na rozwój kompetencji społecznych, np. włączenie uczniów w organizację przedstawienia jako wsparcie kompetencji związanej z wystąpieniami publicznymi).

Znacznie jednak gorzej wypadają w zakresie gotowości do tego, by świadomie wpływać na kształtowanie kompetencji społecznych u swoich uczniów, szczególnie w starszych klasach. System nie zachęca ich do poszukiwania i stosowania tej wiedzy.

W rozmowach z nauczycielami klas starszych można zauważyć, że ich przygotowanie do zawodu często nie obejmowało nauki metod pracy nad kompetencjami społecznymi.

DORADZTWO ZAWODOWE NIE SPEŁNIA SWOJEJ ROLI

W polskich szkołach nie ma systemu rozpoznawania i mierzenia kompetencji społecznych u uczniów. Brakuje wiedzy o narzędziach i metodach pomiaru. Naturalną przestrzenią do takiego pomiaru powinny być zajęcia z doradcą zawodowym, niestety jednak – wymiar czasu na doradztwo zawodowe jest niewielki, jest ono realizowane niemal wyłącznie w formie spotkań grupowych. Przeprowadzone badania pokazały, że zaledwie 30% uczniów klas VI-VIII przypomina sobie, by kiedykolwiek brało udział w zajęciach, których celem byłoby określenie ich mocnych i słabych stron, a jednocześnie większość z nich uważa, że takie zajęcia byłyby co najmniej częściowo przydatne.

Zaledwie 30% uczniów przypomina sobie, by kiedykolwiek brało udział w zajęciach, których celem byłoby określenie ich mocnych i słabych stron, a jednocześnie większość z nich uważa, że takie zajęcia byłyby co najmniej częściowo przydatne.

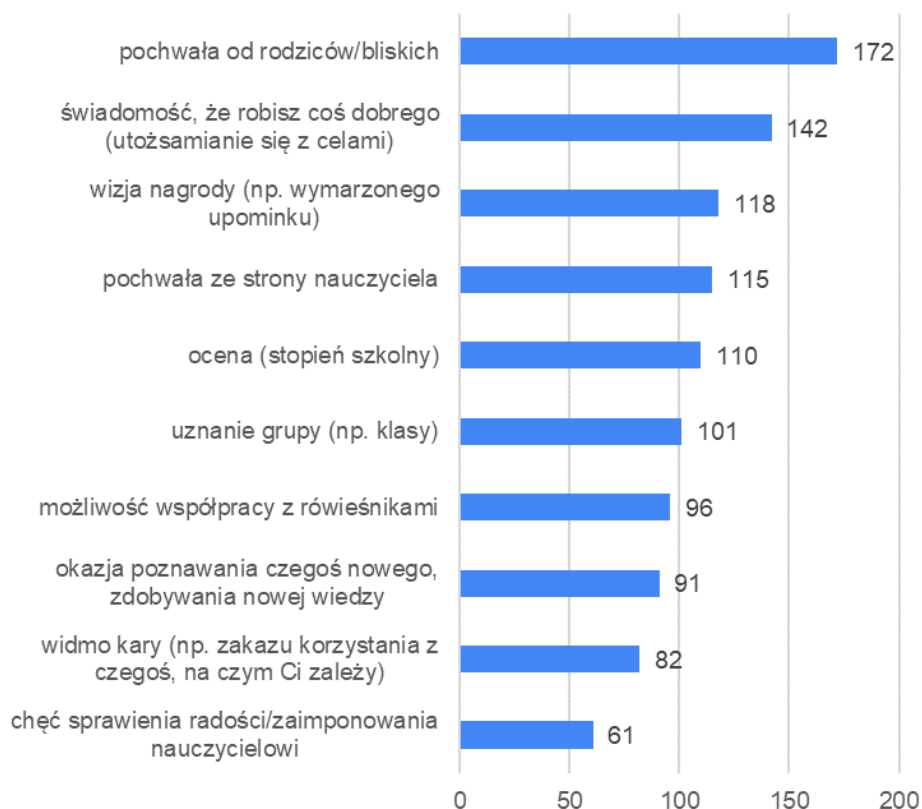
PREMIOWANIE SUKCESÓW INDYWIDUALNYCH TWORZY NIEWŁAŚCIWE WZORCE

Wiele rozwiązań w naszej szkolnej codzienności wpływa na zachowania społeczne uczniów, ale niestety utrwała ich złe wzorce, np. regulaminy konkursów premiuje osiągnięcia indywidualne, zmniejszają zatem presję na umiejętność pracy w grupie, stałe ocenianie uczy konformizmu i zmniejsza umiejętność budowania wewnętrznej motywacji (robię tylko to, co jest na ocenę).

STOSUJEMY SYSTEMY OCENIANIA, KTÓRE NIE BUDUJĄ TRWAŁEJ MOTYWACJI

Utrzymujący się w polskich szkołach standard oceniania przy pomocy stopni utrwała złe nawyki (brak chęci do podejmowania inicjatyw, za które nie ma stopni), a jednocześnie nie stanowi najważniejszej motywacji do rozwoju dla uczniów – jak pokazały badania⁴, większe znaczenie mają pochwały (szczególnie od rodziców), oraz poczucie sensu.

Wykres 2: Liczba odpowiedzi potwierdzających duże lub bardzo duże znaczenie czynnika na motywację do nauki i rozwoju (n=261)

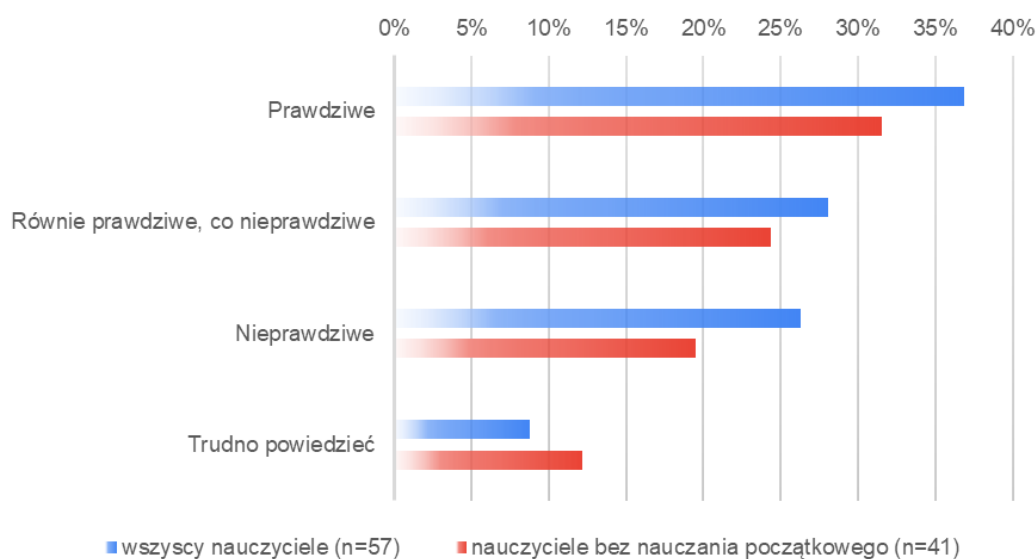
Źródło: Opracowanie własne

⁴ Badanie prowadzone metodą CAWI wśród 261 uczniów klas VI-VIII szkół biorących udział w projekcie

TRAKTUJEMY EGZAMINY JAKO GŁÓWNE ŹRÓDŁO OCENY JAKOŚCI PRACY SZKÓŁ, NAUCZYCIELI I UCZNIÓW

Na przywiązanie szkoły do egzaminów i olimpiad zwracają uwagę również nauczyciele⁵ – podkreślają to w rozmowach, ale również w badaniach – z tezą, że najważniejszym kryterium sukcesu są egzaminy i olimpiady zgodziła się duża część badanych, jeśli wziąć pod uwagę tylko nauczycieli klas starszych, wyniki są jeszcze mniej korzystne.

Wykres 3: Rozkład odpowiedzi na pytanie: Twierdzenie, że w szkole najważniejszym kryterium sukcesu są egzaminy i olimpiady, jest:

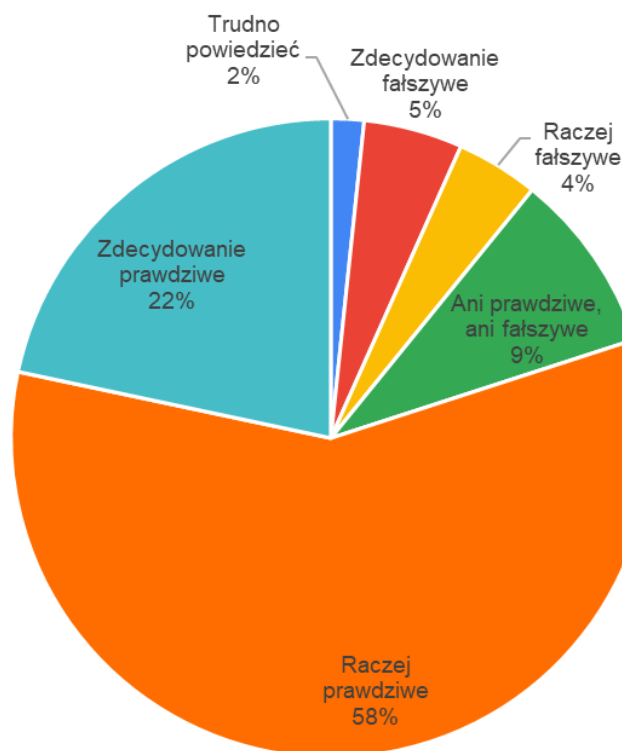

Źródło: Opracowanie własne

To przywiązanie do egzaminów jest już de facto elementem naszej kultury – choć narzekamy na to (niemal wszyscy badani rodzice potwierdzili, że w ich wymarzonej szkole uczniowie powinni być doceniani za sukcesy grupowe, nie tylko indywidualne, oraz za działania społeczne, a nie tylko za wyniki w nauce), to jednocześnie jako społeczeństwo przykładamy rękę do takiego biegu rzeczy. Zdecydowana większość rodziców oczekuje od szkoły, że w ostatnich latach nauki główna część starań pójdzie właśnie na przygotowania do egzaminów!

⁵ Badanie prowadzone metodą CAWI wśród 57 nauczycieli szkół podstawowych biorących udział w projekcie

Wykres 4: Rozkład odpowiedzi na pytanie, czy w ostatnich klasach nauki w szkole podstawowej nauczyciele powinni koncentrować się na przygotowaniu mojego dziecka do egzaminów ósmoklasisty

Źródło: Opracowanie własne

NIEWŁAŚCIWA ATMOSFERA W SZKOŁACH PRZESZKADZA W BUDOWANIU PRAWIDŁOWYCH WZORCÓW ZACHOWAŃ

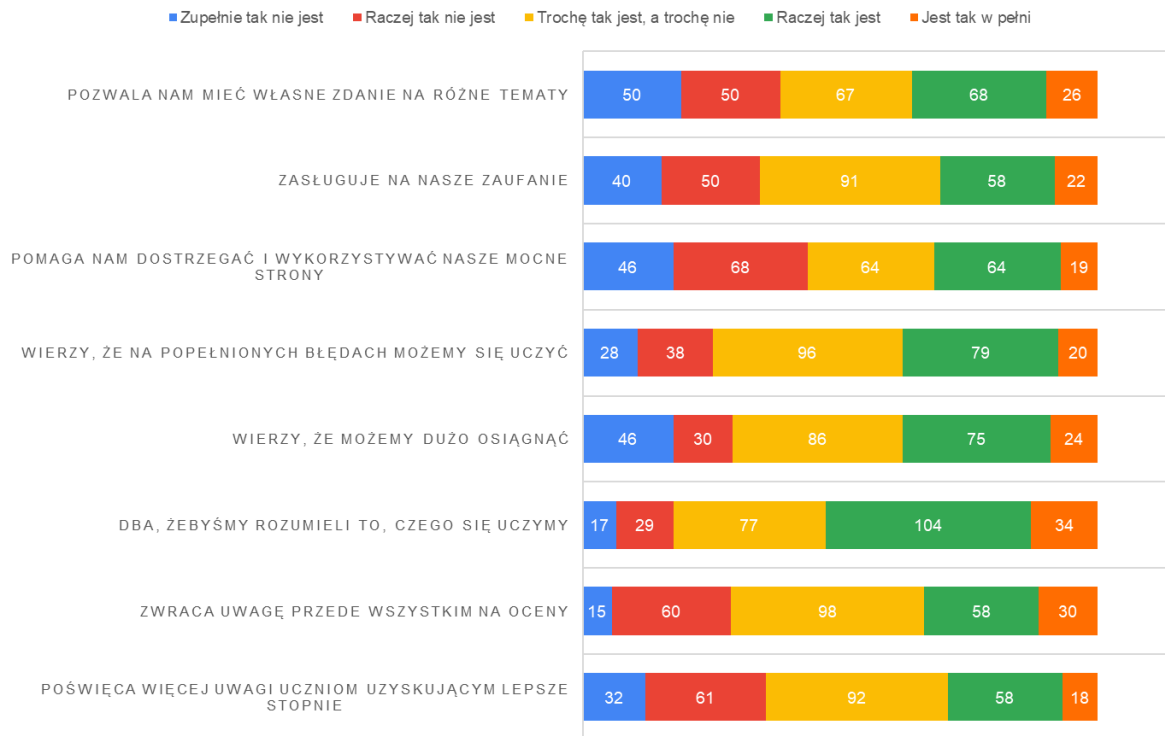
W obiegowej opinii w warunkach szkolnych brakuje niekiedy pozytywnych relacji - między nauczycielem a nauczycielem oraz między nauczycielem a uczniem i jego rodzicami. W rozmowach i na forach internetowych pojawiają się wypowiedzi, że w polskiej szkole uczeń i rodzic są traktowani bardziej jako interesant, nie zaś jak partner.

Wyniki badań przeprowadzonych na uczniach, rodzicach i nauczycielach nie są w tym względzie jednoznaczne – np. większość nauczycieli twierdzi, że pomiędzy nimi panuje przyjazna atmosfera, z kolei większość rodziców potwierdza, że ich dziecko generalnie pozytywnie wypowiada się o tym, jakie relacje panują między uczniami i nauczycielami.

Uczniowie dostrzegają starania swoich nauczycieli, pozostają jednak w dużym stopniu nieufni – wśród pytanych przez nas uczniów bardzo duża część odpowiadała raczej negatywnie na pytanie o to, czy nauczyciele zasługują na ich zaufanie.

Przez ten brak zaufania młodzi ludzie boją się czerpać wzorców. np. w zakresie budowania prawidłowych relacji lub nawiązywania współpracy.

Wykres 5: Rozkład odpowiedzi na pytania o to, jakie cechy ma większość nauczycieli badanej grupy uczniów klas VI-VIII (n=261)

Źródło: Opracowanie własne

DLACZEGO WARTO TYM SIĘ ZAJAĆ?

CZYM SĄ KOMPETENCJE SPOŁECZNE?

Kompetencja to połączenie wiedzy (wiem, co), umiejętności (potrafię) oraz postawy (chcę).

Bardzo często dzielimy je na kompetencje twarde i miękkie.

Kompetencje twarde będą dotyczyły określonych umiejętności zawodowych, w przypadku uczniów taką kompetencją będzie bardzo często posiadanie określonej wiedzy merytorycznej na tematy związane z nauczaniem przedmiotem.

Z kolei wśród kompetencji miękkich znajdziemy kompetencje osobiste oraz społeczne. Niekiedy z tych społecznych wydzielane są jeszcze kompetencje przywódcze (menedżerskie).

Poprzez kompetencje społeczne rozumieli będziemy kompetencje do właściwego reagowania na sytuacje, które spotykają nas w zetknięciu z innymi ludźmi. Dzięki nim jesteśmy w stanie pracować w grupach, nawiązywać kontakty z innymi ludźmi oraz dostosować się do środowiska, w którym żyjemy.

Kompetencjami społecznymi są na przykład:

- umiejętność nawiązywania kontaktu;
- umiejętność pracy w grupie;
- umiejętność motywowania;
- prezentacja samego siebie i własnego wizerunku;
- umiejętności komunikacyjne (słuchanie, zbieranie informacji, zadawanie pytań, udzielanie odpowiedzi, aktywny udział w dyskusji, komunikacja niewerbalna);
- umiejętność zachowania się asertywnie;
- umiejętność postępowania w sytuacjach konfliktowych.

Kłopotliwa baza pojęciowa

Kolosalne znaczenie ma zrozumienie, jak się mają do siebie różne pojęcia powiązane z kompetencjami, jakie znaleźć można w dokumentach i opracowaniach poświęconych oświacie. Niekiedy nieświadomie używamy ich zamiennie, co prowadzi do nieporozumień i wprowadza niechęć do zajmowania się tym tematem. Przykładowo – wiele osób związanych z edukacją ma wiedzę o tematyce kompetencji kluczowych, dlatego pytania o kompetencje społeczne mogą odwoływać się do swojej wiedzy o kompetencjach kluczowych, które są znacznie szersze pojęciowo.

Spójrzmy zatem na te określenia oraz na ich relację do pojęcia kompetencji społecznych.

Kompetencje kluczowe - to pojęcie prawne zdefiniowane zapisami Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE). To osiem grup kompetencji, zarówno miękkich, jak i twardych, które stanowią połączenie wiedzy, umiejętności i postaw uważanych za niezbędne dla potrzeb samorealizacji i rozwoju osobistego, aktywnego obywatelstwa, integracji społecznej oraz zatrudnienia. Jedną z tych 8 grup kompetencji stanowią kompetencje społeczne.

Kompetencje przyszłości - to sformułowanie nieformalne, pojawia się głównie w kontekście tych kompetencji, które będą potrzebne w świecie i gospodarce przyszłości. Różne opracowania w odmienny sposób tworzą katalogi tych umiejętności, ale kompetencje społeczne zawsze zajmują ważne miejsce wśród kompetencji uznawanych za przyszłościowe. Obok nich często pojawiają się też: kreatywność, innowacyjność, myślenie projektowe, myślenie zrównoważone, itd.

Kompetencje potrzebne do życia - to dość nowe pojęcie, najczęściej oznaczałoby katalog kompetencji ważnych dla środowiska pracy (w znaczeniu podobnym do kompetencji przyszłości) poszerzonych o umiejętności, które ułatwiają prowadzenie zdrowego stylu życia. Jest to pojęcie szersze od pojęcia kompetencji społecznych.

Kompetencje miękkie – definiuje się je jako zbiór umiejętności człowieka pozyskiwanych w czasie edukacji, a następnie uzupełnionych cechami psychofizycznymi oraz osobowościowymi. Umożliwiają one efektywne działanie i osiągnięcie wysokich rezultatów pracy. Dzieli się je na umiejętności osobiste i społeczne.

Kompetencje osobiste – duża część kompetencji miękkich odnosząca się głównie do umiejętności zarządzania sobą. Zalicza się do nich najczęściej otwartość, optymizm, samoakceptację, kreatywność oraz umiejętność radzenia sobie ze stresem. Niekiedy trudno zauważyć granicę pomiędzy kompetencjami osobistymi a społecznymi, ale zdarzyć się może, że ktoś dobrze radzący sobie z samym sobą, niezbyt dobrze realizuje się społecznie.

ZNACZENIE KOMPETENCJI SPOŁECZNYCH

Kompetencje społeczne są niezbędne do budowania dobrych relacji i pomagają ludziom w odnajdywaniu miejsca w społeczeństwie. Pomagają ludziom w nawiązywaniu nowych znajomości, w rozwiązywaniu problemów i w komunikowaniu się w sposób skuteczny i konstruktywny.

Osoba z rozwiniętymi kompetencjami społecznymi łatwiej poradzi sobie z wyzwaniami zawodowymi oraz osobistymi. Lepiej wejdzie w swoją rolę w rodzinie, społeczeństwie, zespole projektowym, efektywniej wykorzysta czas studiów i skuteczniej rozwiąże problemy w pracy, prawdopodobnie osiągnie znacznie lepszą pozycję zawodową i społeczną od tych, którzy tych kompetencji nie rozwinęli.

Najważniejsze sygnały o tym, jak ważne są kompetencje społeczne, płyną do nas nieustannie z rynku pracy – to pracodawcy wskazują na to, że braki w zakresie kompetencji społecznych ograniczają efektywność działania organizacji. Jak się jednak okazuje, ten sygnał będzie się prawdopodobnie nasilał.

Jak donosi portal employear.com⁶ - polski portal poświęcony tematyce zarządzania zasobami ludzkimi, Polska jest zdecydowanie w tyle, jeśli idzie o docenianie znaczenia kompetencji społecznych. Pokazują to wyniki badania, jaki procent wszystkich ogłoszeń w danym kraju zawierał wyszczególnione umiejętności miękkie? Co wynika z tych danych?

1. USA — aż 90%,
2. Wielka Brytania — 86%,
3. Francja — 80%,
4. Niemcy — 79%,
5. Holandia — 70%,
6. Polska — 30%.

Analizując trendy światowe, należy się spodziewać, że w kolejnych latach wobec zmian w gospodarce, coraz częściej będziemy słyszeć o tym, jak ważne są takie atrybuty jak umiejętność pracy w grupie czy zdolność szybkiej adaptacji.

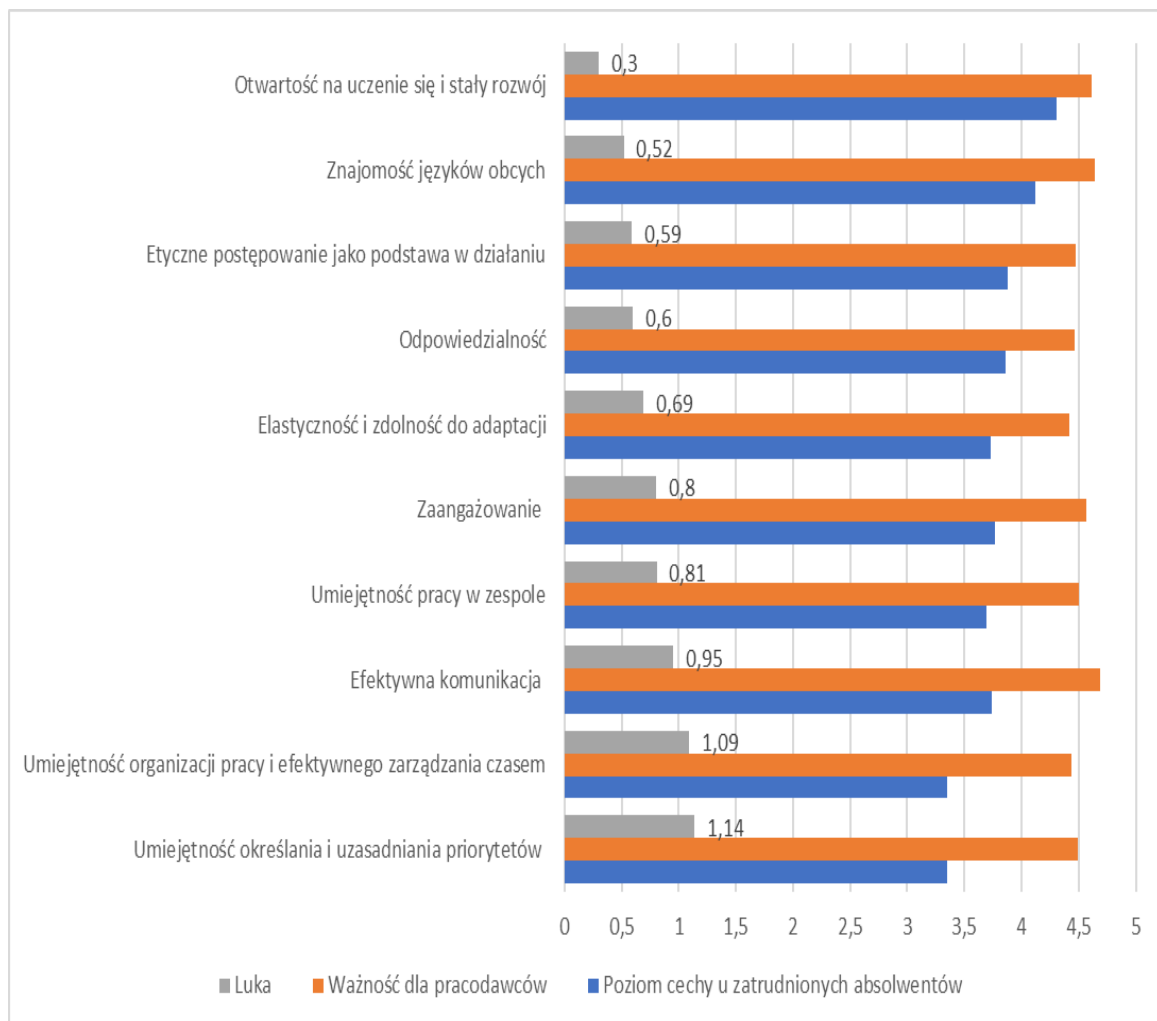
Kompetencje społeczne bywały przedmiotem badań naukowych, opracowywanych prognoz i analiz. Badania te wskazywały na to, że absolwenci polskiego systemu edukacji w momencie wchodzenia na rynek pracy nie spełniają istotnych oczekiwań tego rynku w zakresie kompetencji społecznych.

Opracowane w 2012 roku badania przeprowadzone przez SGH, Amerykańską Izbę Handlu w Polsce oraz Ernst & Young⁷ zestawiały ze sobą między innymi oczekiwania pracodawców (jakie kompetencje są dla nich najważniejsze) z oceną poziomu kandydatów do pracy. Luka między najbardziej oczekiwanymi a posiadanymi kompetencjami była w większości przypadków bardzo znacząca i niekorzystna dla absolwentów. Największe rozbieżności dotyczyły: umiejętności określania i uzasadniania priorytetów (-1,14 pkt), umiejętności organizacji pracy i zarządzania czasem (-1,09 pkt), efektywnej komunikacji (-0,95 pkt) i pracy w zespole (-0,81). Warto przy tym zauważyć, że luka ta była znacznie wyższa niż w przypadku kompetencji „twardych”, takich jak na przykład znajomość języków obcych.

⁶ <https://www.employear.com/pl/blog/umiejtnosci-miekkie-i-twarde.html> - dostęp: 30.11.2022

⁷ Kompetencje i kwalifikacje poszukiwane przez pracodawców wśród absolwentów szkół wyższych wchodzących na rynek pracy, Warszawa, maj 2012.

Wykres 6: Kompetencje najważniejsze dla badanych pracodawców: ważność vs ocena posiadania przez absolwentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Kompetencje i kwalifikacje poszukiwane przez pracodawców wśród absolwentów szkół wyższych wchodzących na rynek pracy, Warszawa, maj 2012.*

Lukę w kwalifikacjach dostrzeżono również w podobnych badaniach, realizowanych blisko dekadę później na grupie 509 pracowników sektora nowoczesnych usług biznesowych⁸. W badaniach prowadzonych przez pracowników Politechniki Śląskiej⁹ ustalono, że pracownicy tego sektora oceniali całość swojego przygotowania, obejmującego nie tylko szkołę, ale i studia. Zatrważające jest, że tylko 24% badanych twierdziło, że programy nauczania kształcą

⁸ Nowoczesne usługi dla biznesu (business services sector; BSS) to branża dostarczająca wyspecjalizowane usługi w ramach outsourcingu. Branża obejmuje centra usług wspólnych zapewniające usługi w ramach księgowości, HR, obsługi kadrowej, informatycznej lub badawczo-rozwojowej.

⁹ A. Kuzior, K. Postrzednik-Lotko, B. Smółka-Franke, Analiza faktycznego wykorzystywania kompetencji nabytych w edukacji w realnym środowisku pracy ze szczególnym uwzględnieniem postaw pokolenia Y i Z. Raport zamówiony przez Sektorową Radę ds. Kompetencji Nowoczesne Usługi Biznesowe przy PARP,

w uczniach kompetencje miękkie¹⁰. Wspominając własną edukację większość z nich twierdziła, że szkoła i uczelnia nie kształciła w nich umiejętności zarządzania zespołem i delegowania zadań (61% negatywnych przy 39% pozytywnych), umiejętności negocjacji (63% negatywnych przy 37% pozytywnych) umiejętności rozwiązywania konfliktów (59% negatywnych przy 41% pozytywnych) czy motywowania siebie do pracy (66% negatywnych przy 34% pozytywnych). Grupa badana stwierdzała jednocześnie bardzo wysokie znaczenie kompetencji społecznych dla realizowanej przez nich pracy, przy czym największe znaczenie nadawali kompetencji nazywanej „Inteligencja społeczna”, definiowana jako zdolność do komunikowania się w prosty i bezpośredni sposób, a także wchodzenia w relacje międzyludzkie.

Wagę tego zagadnienia doceniają także Islandczycy. Jak czytamy w obowiązującej w Islandii podstawie programowej, kompetencja społeczna ma na celu posiadanie pozytywnych i efektywnych relacji z innymi. Zdrowy obraz siebie jest podstawą kompetencji społecznych. Dzieci z prawidłowo rozwiniętymi kompetencjami społecznymi są bardziej skłonne do przejmowania inicjatywy w relacjach, podtrzymywania ich i dostosowywania się do nowych okoliczności. Dojrzałe kompetencje społeczne są podstawą pełnego i szczęśliwego życia jednostki.

ZNACZENIE ROZWIJANIA KOMPETENCJI DLA SZKÓŁ

Nie możemy utrzymywać przekonania, że dotychczasowe funkcje szkoły, jako miejsca prowadzenia wyłącznie działalności oświatowej i wychowawczej, nadal będą wystarczające. Zmiany zachodzące w świecie mocno kwestionują to założenie.

Coraz większego znaczenia nabiera edukacja nieformalna. Jeśli system szkolnictwa będzie potrafił dostosować się do zachodzących zmian, zapewne stanie się częścią tworzącego się stopniowo sieciowego systemu edukacji. Bez takich zmian tradycyjne szkoły przegrają ze szkołą wirtualną oraz ze szkołami prowadzonymi alternatywnymi metodami. „Przegrają” jest pewnie mocnym słowem, ale należy pamiętać i dostrzegać, że już dziś szkoły wchodzą w okres konkurowania o nauczyciela oraz o ucznia.

Pracując nad rozwojem kompetencji społecznych u uczniów, poszerzamy ofertę szkoły, zyskujemy dodatkowych wyróżnik, którym łatwiej będzie dotrzeć do świadomości rodziców i ich dzieci. Rozwijając umiejętności społeczne uczniów, zyskujemy ponadto argument dla nauczycieli, szczególnie młodych, przedstawicieli pokoleń X i Y, bardzo skoncentrowanych na tym, by wybierać środowisko pracy umożliwiające największy rozwój.

¹⁰ Pytano, czy badani uważają, że obecne programy szkolne i uczelniane zawierają przedmioty/zajęcia w ramach których kształtowane są kompetencje „miękkie”, 48% odpowiedzi „nie”, 24% odpowiedzi „tak”, 28% odpowiedzi „nie mam zdania”.

CZEGO NAUCZYLIŚMY SIĘ OD NASZYCH PARTNERÓW Z REYKYAVIKU?

SYSTEM OŚWIATY W ISLANDII

Islandzki system oświaty¹¹ zakłada, że obowiązek kształcenia dziecka zaczyna się w 6. roku jego życia, a kończy w wieku 16 lat. Wyróżnić możemy 4 etapy: edukację przedszkolną, edukację obowiązkową (na którą składa się szkoła podstawowa oraz szkoła średnia pierwszego stopnia), edukację średnią drugiego stopnia oraz edukację wyższą.

Kompetencje, którymi powinni cechować się islandzcy nauczyciele, zostały dokładnie opisane w obowiązującej ustawie¹². Są to:

- umiejętność tworzenia stymulującego środowiska uczenia się;
- umiejętność oceny statusu i postępów ucznia;
- umiejętność kierowania dobrostanem i edukacją uczniów w ich pracy oraz traktowania ich z szacunkiem i profesjonalizmem w sposób oparty na demokracji i równości;
- umiejętność pracy na rzecz pozytywnej atmosfery w szkole i bezpiecznego środowiska szkolnego oraz promowania społecznej odpowiedzialności uczniów;
- umiejętność promowania skutecznej i konstruktywnej współpracy na równych zasadach z domem i opiekunami uczniów;
- umiejętność dzielenia się wiedzą w języku islandzkim;
- umiejętność bycia profesjonalnym liderem, który dąży do stworzenia zorientowanej na reformy społeczności uczącej się i bierze odpowiedzialność za własny rozwój zawodowy i rozwija go w ciągu całego życia zawodowego.

Przez pierwsze siedem lat szkoły obowiązkowej dzieci rozwijają się pod okiem jednego nauczyciela. Starsze dzieci, w klasach 8–10, nauczane są przez różnych nauczycieli, mając jednocześnie, podobnie jak w Polsce, wychowawcę – nauczyciela odpowiedzialnego za dany zespół klasowy.

Narodowa Podstawa Programowa w Islandii poświęca dużo uwagi kompetencjom społecznym. Szkoła ma uczyć, jak budować pozytywne relacje z innymi ludźmi, wykazywać szacunek i tolerancję, a także zachowywać się odpowiedzialnie. Podkreślone jest, jak ważne dla ucznia jest, by radzić sobie z trudnymi sytuacjami, wyrażać swoje uczucia i myśli oraz rozwiązywać konflikty. Podstawa programowa uczy też, jak wspierać innych, w tym współpracować z innymi, odpowiedzialnie zarządzać swoimi zasobami i być aktywnymi członkami społeczności.

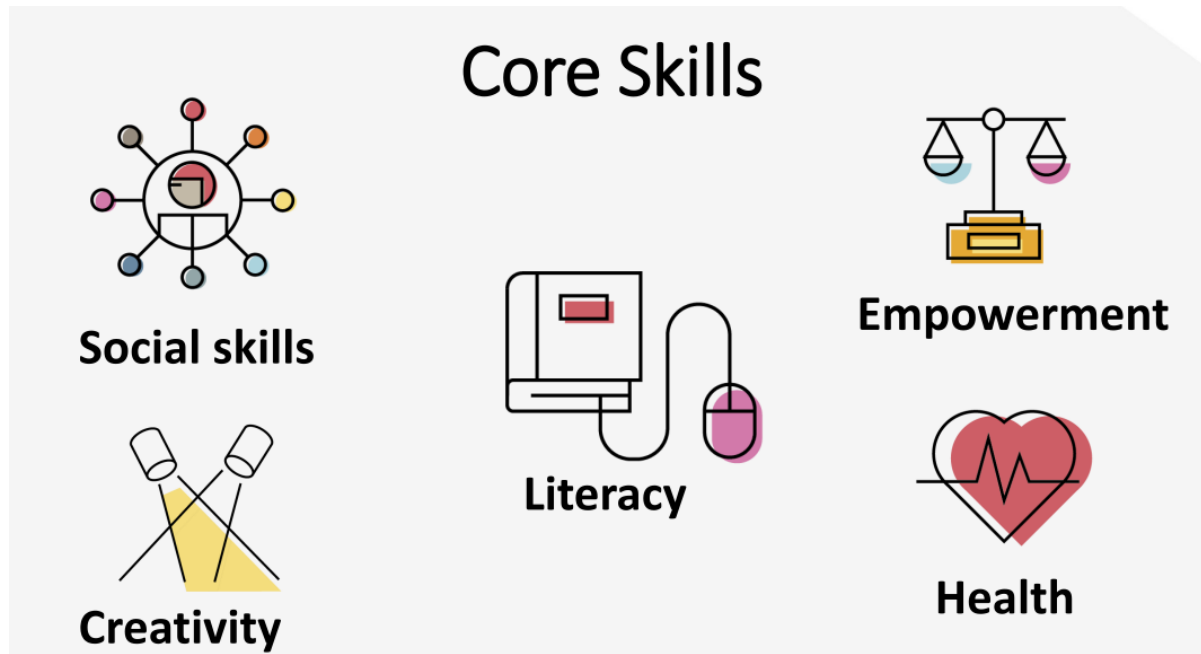
Dzięki takim zapisom Narodowej Podstawy Programowej uczniowie mogą zdobyć umiejętności, które są niezbędne do tworzenia pozytywnych relacji z innymi i do budowania silnej społeczności.

¹¹ Por. Michniuk A. (2021). Kształcenie nauczycieli edukacji elementarnej w Islandii, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”, vol. 16, nr 2(60), s 39-50.

¹² Tamże.

System edukacji w Islandii pozostawia wiele swobody dla poszczególnych szczebli zarządzania oświatą. Korzystając z tego, partnerskie dla Lublina miasto – Reykjavik – opracowało dla siebie Politykę Edukacyjną 2030, zapraszając do pracy nad nią wszystkie istotne środowiska społeczne.

Rysunek 1: Podstawowe umiejętności oczekiwane od absolwentów według Polityki Edukacyjnej Reykjaviku 2030

KOMPETENCJE SPOŁECZNE JAKO CZĘŚĆ MISJI ISLANDZKIEJ SZKOŁY

Umiejętności społeczne stoją na pierwszym miejscu wśród kompetencji, jakie powinien móc nabyć każdy uczeń szkoły w naszym partnerskim mieście. Jak czytamy w dokumencie, szkole zależy na kształtowaniu umiejętności angażowania się w owocne relacje społeczne z innymi oraz pozytywnego wpływu na społeczność i środowisko. Duży nacisk położono na empatię, współpracę, życzliwość i szacunek.

Wiele z tych kompetencji społecznych idzie w parze z równie ważnym budowaniem w uczniach poczucia własnej wartości. Obie te umiejętności rozwijane są w przyjaznej, doceniającej, motywującej atmosferze. Szkoły prezentują się jako miejsca współpracy nauczycieli, uczniów i rodziców, włączania uczniów i rodziców w podejmowanie decyzji. Warto spojrzeć, w jaki sposób te elementy „reklamują” islandzkie szkoły – to atmosfera współpracy, a nie wyniki egzaminów, są głównym przekazem marketingowym jednostki szkolnej.

Rysunek 2: Fragment prezentacji szkoły islandzkiej: Vesturbæjarskóli

TEAM TEACHING

- Teachers co-responsible for students
- Teacher collaboration
- Positive effect on student's wellbeing and achievement
- Student collaboration
- Job satisfaction

Islandczycy wielokrotnie podkreślali, że kluczem do skutecznego rozwijania kompetencji społecznych u młodych osób jest nauczenie uczniów pozytywnego myślenia o świecie. Nawiązywali przy tym do prac dwóch autorek – do modelu oceniania kształtującego formułowanego przez Shirley Clarke¹³ oraz do nurtu wychowawczego zainicjowanego przez Carol Dweck.¹⁴ W szkole islandzkiej wielkie znaczenie przywiązuje się do tego, by w miejsce negatywnej mentalności („nie poradzę sobie, nie dam rady, to za trudne”) wprowadzać język pozytywnej mentalności („muszę znaleźć inny sposób, by to rozwiązać, potrzebuję więcej czasu, by sobie z tym poradzić, praktyka czyni mistrza”).

Shirley Clarke to brytyjska autorka i nauczycielka, która specjalizowała się w dziedzinie oceniania formatywnego. W swoich publikacjach Clarke podkreślała znaczenie oceniania formatywnego jako narzędzia wspierającego proces nauczania i uczenia się.

Ocenianie formatywne ma pomóc w ustalaniu, gdzie uczeń jest w swoim procesie uczenia się i co musi zrobić, aby osiągnąć kolejny etap rozwoju. Według niej, ocenianie formatywne nie powinno być jedynie sposobem na nadawanie ocen, ale przede wszystkim sposobem na dostarczenie uczniom informacji zwrotnej, na podstawie której będą mogli ocenić swoje umiejętności i zidentyfikować, w której dziedzinie powinni się jeszcze rozwijać.

Clarke uważała, że ocenianie formatywne powinno odbywać się na bieżąco, w czasie rzeczywistym, a nauczyciel powinien aktywnie angażować uczniów w ten proces, aby umożliwić im świadome i celowe działania na rzecz własnego rozwoju. Zdaniem Clarke, ocenianie formatywne powinno być oparte na konkretnych celach nauczania i wskazywać uczniom, jakie umiejętności i kompetencje powinni rozwijać, aby osiągnąć sukces w swoim uczeniu się.

¹³ Por. S. Clarke, *A Little Guide for Teachers: Formative Assessment*, Sage Publications 2020.

¹⁴ Por. C. Dweck, *Nowa Psychologia Sukcesu*, Warszawa 2020.

Carol Dweck stawia między innymi takie tezy:

- Budowanie poczucia własnej wartości jest kluczem do skutecznego rozwoju kompetencji społecznych.
- Pozytywna mentalność, składająca się z pozytywnych przekonań i sposobu mówienia o sobie, może być wyuczona i wprowadzona zamiast negatywnej mentalności.
- Negatywna mentalność, w której osoba zakłada, że nie jest w stanie osiągnąć celu, może prowadzić do zaniżania poczucia własnej wartości i ograniczania rozwoju umiejętności.
- Pozytywna mentalność, w której osoba widzi wyzwania jako szanse do nauki i rozwoju, prowadzi do większej motywacji i skuteczniejszego rozwoju umiejętności.

Pozytywna mentalność może być rozwijana poprzez wprowadzanie pozytywnych przekonań, języka i nawyków myślenia, takich jak akceptacja błędów jako naturalnej części procesu nauki i rozwoju.

W Islandii bardzo dużo uwagi poświęcono kilku kwestiom istotnym z punktu widzenia rozwijania kompetencji społecznych uczniów.

Rysunek 3: Kluczowe elementy wpływu szkoły islandzkiej na umiejętność budowania kompetencji społecznych

Źródło: Opracowanie własne

WNIOSKI Z WIZYTY STUDYJNEJ

Deklaracje składane przez przedstawicieli strony islandzkiej co do tego, jak ważnym zagadnieniem są dla nich kompetencje społeczne, zostały potwierdzone w czasie wizyty w szkołach w Reykjavíku. Oto główne spostrzeżenia polskich nauczycieli:

SPRAWCZOŚĆ

Uczeń jest odpowiedzialny za swój rozwój, dlatego bierze udział w określaniu swojego planu edukacyjnego.

Uczniowie mają wielką sprawczość, jest rada szkoły, w której są i uczniowie, i rodzice, spotykają się regularnie i mogą inicjować wiele zmian.

NAUCZYCIEL JAKO PRZEWODNIK

Nauczyciel ma za zadanie rozbudzanie zainteresowania, nie na to, by być ekspertem, który ma absolutną wiedzę. To stwarza dla niego przestrzeń do tego, by przyznać się niekiedy do niewiedzy i wprowadza przestrzeń do wspólnego z uczniem poszukiwania rozwiązań.

W Islandii kładzie się nacisk na kształceniu umiejętności, które można zrealizować w dłuższym okresie, nie jest określone, jakie konkretne umiejętności powinny być nabywane przez dzieci w danym momencie.

NOWOCZESNE METODY NAUCZANIA

Miejsce wykładu zastępuje metoda projektowa, praca w grupie, praca projektowa nie jest zastrzeżona dla jednego poziomu nauki.

PODMIOTOWOŚĆ PRAWNA UCZNI

Dzieci mają prawo głosu, nauczyciel towarzyszy im w sprawach rozwojowych, ale nie decyduje za nie. Sprawy dotyczące ucznia rozwiązywane są zawsze w grupie: rodzic, uczeń, nauczyciel, pedagog. To wzmacnia sprawczość, uczeń doświadcza bycia podmiotem, nie przedmiotem dyskusji

SPRAWDZANIE UMIEJĘTNOŚCI, NIE WIEDZY

Wiedza dziecka właściwie nie jest sprawdzana w taki sposób, jak w Polsce, oceniane jest, czy uczeń nabył już jakąś kompetencję, a nie to, na ile procent zna określony materiał

SZKOŁA MIEJSCEM WSPÓŁPRACY, NIE RYWALIZACJI

Nie ma rankingów szkół, szkołę wybiera się z uwagi na lokalizację, ten brak rankingów przekłada się na to, że szkoły nie toczą między sobą rywalizacji przy użyciu sztywnych kryteriów (np. średnich wyników uczniów na egzaminach)

PODEJŚCIE DO OCENIANIA, CELE OCENIANIA

W niektórych szkołach uczniowie nie otrzymują stopni, dostają tylko informację, jakie umiejętności opanowali

Uczniowie dostają informację zwrotną po sprawdzianach, ale ta informacja na przykład służy podstawie rozmowy między doradcą zawodowym a uczniem. Doradca profiluje ucznia,

WSPÓŁODPOWIEDZIALNOŚĆ ORGANÓW PROWADZĄCYCH ORAZ SZKÓŁ ZA PROGRAM NAUCZANIA

Podstawa programowa jest znacznie bardziej ogólna, zostawia więcej swobody, zachęca do wypełniania ją treścią wymyśloną przez nauczyciela lub/i uzgodnioną z uczniami i społecznością szkoły

Szkoły współpracują z ministerstwem na innych zasadach niż w Polsce, to jest znacznie bardziej partnersko

WSPÓŁODPOWIEDZIALNOŚĆ RODZICÓW I SZKOŁY

Istnieje powszechna zgoda co do tego, że odpowiedzialność za dziecko nie spoczywa wyłącznie po stronie nauczyciela, rodzice i sam uczeń są również za rozwój odpowiedzialni

JAK ROZWIJAĆ KOMPETENCJE SPOŁECZNE W SZKOLE?

OD CZEGO ZALEŻY ZMIANA POZIOMU KOMPETENCJI SPOŁECZNYCH?

Kompetencje społeczne kształtują się w ciągu całego naszego życia. Każdego dnia przeżywamy trening tych umiejętności. Środowisko życia, wykonywane przez nas czynności, relacje innych osób do nas – to wszystko bardzo silnie wpływa na to, czy zmiany poziomu tych kompetencji idą u nas w dobrym kierunku (np. poprawiamy naszą umiejętność rozwiązywania sytuacji konfliktowych, lepiej osiągamy kompromisy), czy też następuje w nich regres (np. konieczność walki o cenne dla nas rzeczy zmusza nas do przyjmowania postawy agresywnej, przez co słabiej idzie nam znajdowanie rozwiązań godzących interesy nasze i innych).

Czy można zatem planowo rozwijać kompetencje społeczne? Jesteśmy przekonani, że tak.

Umiejętności społeczne można rozwijać podczas:

- przebywania w otoczeniu ludzi o wysokich kompetencjach społecznych – obserwując osoby o rozwiniętych umiejętnościach, przyjmujemy ich postawy i zachowania jako cenne, dzieje się tak szczególnie wtedy, gdy osoby te mają u nas autorytet oraz gdy traktujemy jako przyjaźnie do nas nastawione,
- treningu umiejętności społecznych, w którym ćwiczy się wiele umiejętności w różnych sytuacjach, wykorzystując w tym celu ćwiczenia praktyczne,
- psychoterapii, w czasie której terapeuta pomaga dojrzeć trudności w sposobie funkcjonowania, a także je przepracować, ucząc przy tym potrzebnych umiejętności społecznych,
- samodzielnej pracy w codziennych sytuacjach społecznych – wymaga to jednak dużego zaangażowania i samoświadomości.

W JAKI SPOSÓB SZKOŁA MOŻE POMÓC W ROZWINIĘCIU KOMPETENCJI SPOŁECZNYCH UCZNIA?

„Szkoła nie uczy życia, szkoła to życie” – to fragment dyskusji w czasie panelu poświęconego kompetencjom społecznym w ramach konferencji podsumowującej projekt. Szkoła zatem – to miejsce, gdzie ta codzienna zmiana poziomu kompetencji społecznych odbywa się sama z siebie. Jeśli środowisko, jakim jest szkoła, działa w sposób właściwy, uczeń zyskuje szansę na rozwój, jeśli jednak jest to środowisko opresyjne, nastawione na szkodliwą rywalizację, piętnujące inicjatywę oraz nadmiernie kontrolujące, właściwe zmiany zostaną powstrzymane, a nawet cofnięte.

PRACA NAD KOMPETENCJAMI SPOŁECZNYMI W KLASACH MŁODSZYCH

W klasach początkowych (0-3) ten temat traktowany jest jako priorytetowy – uczniowie przechodzą rozbudowany trening umiejętności społecznych, który pomóc ma zbudować odpowiedzialne postawy i zachowania uczniów w relacjach z innymi. Część ćwiczeń uzupełnia lub nadbudowuje umiejętności, jakie dzieci wyniosły z okresu swojego wczesnego rozwoju, np. umożliwiając naukę rozpoznawania emocji drugiej osoby.

W klasach początkowych pewnym ułatwieniem budowania kompetencji socjalnych jest fakt, że dzieci przebywają w jednorodnym środowisku, mają czas dobrze poznać się między sobą oraz z nauczycielem. Ogromnie ważne jest również to, że w tych klasach zajęcia nie są podporządkowane nabywaniu wiedzy.

ZASADY PRACY Z UCZNIAMI I RODZICAMI

W klasach młodszych warto zastosować następujące zasady, rekomendowane przez Wiesławę Mitulską, doświadczoną nauczycielkę edukacji wczesnoszkolnej, terapeutką pedagogiczną i mentorką edukacyjną:

- 1) Stworzyć zespół klasowy oparty o właściwe relacje dzieci-rodzice-szkoła. Rola nauczyciela polega tu w szczególności na starannym rozpoznaniu już na starcie współpracy, przy zawiązywaniu się klasy, czym nowi uczniowie lubią się zajmować, w czym są mocni, co ich inspiruje, a co przeraża. Staranna diagnoza tych elementów tworzy drogę do budowy zaufania i daje okazję, by dzieci w klasie czuły się bezpiecznie i dobrze,
- 2) Zaprosić dzieci do samorozwoju. Ustalić z nimi cele i zadania do wykonania. Umożliwiać im dokonywanie własnej oceny postępów, jakie osiągają. Uczyc ich metod uczenia się, to ważniejsze niż wpajanie im określonej wiedzy;
- 3) Stosować wartościowe metody pracy – duże znaczenie mają zajęcia ruchowe, lekcje wychowania fizycznego, możliwość wykorzystania pracy w parach, w grupach. Ważne jest także, by aktywność fizyczna uczniów traktowana była jako okazja do rozwoju, nie przeszkoda;
- 4) Mądrze włączać rodziców w procesy nauczania – rodzice i opiekunowie potrzebują wiedzieć, że ich dzieci są w bezpiecznym miejscu oraz że rozwijają się właściwie. Dlatego nauczyciel powinien okazać troskę i pozytywne nastawienie do dziecka. Rodzice powinni być informowani o wymaganiach i postępach swojego dziecka, ważne jest także, by widzieli swoje własne zadania w przeprowadzeniu procesu nabywania kompetencji. Warto angażować rodziców nie poprzez uciążliwe prace domowe, ale poprzez wskazanie im aktywności, jakie można podejmować z dzieckiem w domu;
- 5) Zamienić zespół klasowy w drużynę – w grupę osób, które dbają o siebie nawzajem, wspólnie z nauczycielem komunikują sobie ważne dla siebie kwestie, odpowiadają za pozytywną atmosferę w klasie, stają się dla siebie nawzajem mentorami i podporami w trudnych wyzwaniach.

PRZYDATNE POMOCE DYDAKTYCZNE

Nauczyciele nauczania początkowego mogą skorzystać z wielu wysokiej jakości podręczników bądź gotowych zestawów pomocy wychowawczych. Poniżej prezentujemy listę rekomendowanych pomocy¹⁵:

¹⁵ Źródło tej listy: <https://programyrekomendowane.pl/strony/profilaktyka-uniwersalna,120>, dostęp: 28.10.2022. System rekomendacji tych programów działa na poziomie krajowym od 2010 roku. Jest to zadanie realizowane we współpracy trzech instytucji: Krajowego Centrum Przeciwdziałania Uzależnieniom (powstałego z połączenia Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii z Państwową Agencją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych), Ośrodka Rozwoju Edukacji oraz Instytutu Psychiatrii i Neurologii.

Programy są badane pod kątem spełnienia standardów - szczegółowych wymagań odnoszących się do jakości programu jako całości, a także poszczególnych etapów jego realizacji, tj. etapu diagnozy i oceny potrzeb, wyboru grupy docelowej, planowania celów i sposobów ich realizacji, zapewnienia jakości realizacji oraz monitorowania i oceny efektów programu w trakcie ewaluacji.

1. ARCHIPELAG SKARBÓW
2. PROGRAM DOMOWYCH DETEKTYWÓW „JAŚ I MAŁGOSIA NA TROPIE”
3. SPÓJRZ INACZEJ DLA KLAS 1-3
4. SPÓJRZ INACZEJ DLA KLAS 4-6
5. PROGRAM EPSILON
6. PROGRAM TRZY KOŁA
7. APTECZKA PIERWSZEJ POMOCY EMOCJONALNEJ
8. ZAGRAJMY RAZEM.

PRACA NAD KOMPETENCJAMI SPOŁECZNYMI W KLASACH STARSZYCH

W klasach starszych praca nad kompetencjami społecznymi okazuje się być trudniejsza niż w przypadku młodszych roczników. Wobec uczniów pojawiają się określone oczekiwania związane z wiedzą przedmiotową, sprawdzane licznymi sprawdzianami.

Przy uczeniu się nowych treści warto jednocześnie rozwijać umiejętności społeczne uczniów, istotne staje się umiejętność pracy z nimi w tym zakresie. Ważne jest, aby w procesie edukacyjnym zachęcać do tworzenia kultury dialogu i współpracy, organizowania pracy w grupie oraz realizowania projektów o nietypowym charakterze.

ZNACZENIE PRZESTRZENI

Warto podkreślić, jak ważnym na tym etapie staje się zorganizowanie odpowiedniej przestrzeni dla uczniów. O ile klasy młodsze mają swoją przestrzeń do zabawy, o tyle uczniowie w klasach starszych często narzekają, że w szkole nie mają miejsc na własną swobodną interakcję z rówieśnikami – brakuje wygodnych przestrzeni do zabaw oraz do pracy własnej w ciszy. Uczniowie muszą opuszczać sale lekcyjne, na korytarzu nie mają swobody (kontrola nauczyciela) oraz warunków do wchodzenia w różnorodne interakcje między sobą.

Problematyką przestrzeni szkolnej służącej budowie relacji zajmują się powstające równoległe rekomendacje.

SPORT

Dla uczniów starszych doskonałą okazją do szlifowania umiejętności społecznych stają się lekcje wychowania fizycznego – wybieranie drużyn, konieczność współpracy w grach zespołowych oraz w czasie treningów – tworzą warunki do interakcji pomiędzy uczniami.

PROJEKTY SPOŁECZNE I WOLONTARIAT

Zachęcanie uczniów do udziału w projektach społecznych (projektów, których beneficjentem jest jakieś określone środowisko społeczne, np. ubodzy, seniorzy, mieszkańcy gminy, itp.) oraz wolontariacie ma wiele korzyści. Przede wszystkim, umożliwia im zdobycie doświadczenia w pracy z innymi ludźmi oraz rozwijanie umiejętności komunikacyjnych i społecznych. Poprzez wolontariat uczniowie uczą się współpracy, empatii i odpowiedzialności, co może przyczynić się do ich ogólnego rozwoju osobistego. Ponadto, wolontariat pozwala uczniom poznać różne dziedziny życia społecznego i kulturowego, co może poszerzyć ich horyzonty i pomóc w wyborze dalszej ścieżki edukacyjnej lub zawodowej.

POMOCE DYDAKTYCZNE

Warto zauważyć, że również dla starszych uczniów można odnaleźć listę pomocnych programów wspierających rozwijanie kompetencji społecznych. Najczęściej ich zastosowanie znajdzie miejsce na godzinie wychowawczej, dlatego nie można zapominać, że taki wymiar będzie zwykle zbyt krótki, by pomóc młodzieży w optymalnym rozwoju.

REKOMENDACJE

W tym rozdziale proponujemy, jak pracować nad mądrzejszym, bardziej planowanym i skutecznym rozwijaniem kompetencji społecznych u uczniów, szczególnie u uczniów klas starszych szkół podstawowych. Wychodzimy z założenia, że lepiej posłużyć się metodą małych kroków. Wszystkie rozwiązania zawarte w rekomendacjach są w całości zgodne z przepisami prawa oświatowego

Niektóre z rekomendacji dotyczą treści bardziej ogólnych – dotyczą zasad funkcjonowania szkół, które z pozoru nie odnoszą się bezpośrednio do kwestii rozpoznawania i rozwijania kompetencji społecznych, wskazują jednak na to, w jaki sposób stworzyć warunki do skutecznego rozwijania tych umiejętności. Środowisko ma wielkie znaczenie dla efektów, jakie osiągniecie.

DO KOGO ADRESOWANE SĄ REKOMENDACJE?

Rekomendacje dedykujemy szczególnie dwóm grupom osób. Obie mają wielki wpływ na funkcjonowanie polskiej szkoły. Są to: dyrektorzy oraz nauczyciele.

Jeśli jesteś **dyrektorem szkoły**, możesz działać relatywnie wiele, możesz wykorzystać swoją pozycję do włączenia w proces zmian całej Twojej szkoły. Możesz podzielić role, wyznaczyć cele, weryfikować, czy działania były realizowane. Możesz zrobić coś jeszcze ważniejszego – zainspirować innych do zmiany, pokazując im, że warto poszukać nowych sposobów na dotarcie do ucznia. Mamy nadzieję, że z tych rekomendacji skorzysta wielu dyrektorów.

Z rekomendacji samodzielnie skorzystać mogą również konkretni **nauczyciele**, bez oczekiwaniami, że to z poziomu dyrekcji nadejdzie propozycja wprowadzenia zmian. Małe zmiany powinny zaczynać się od zaraz, najlepiej wprowadzać je bez oglądania się na innych.

REKOMENDACJA 1: PRZYGOTUJCIĘ SIĘ DO ZMIAN W FUNKCJONOWANIU SZKOŁY I KLASY!

Zaplanujcie¹⁶ proces, zapewnijcie mu zasoby czasowe i ludzkie, określcie, co będzie Waszym sukcesem.

DOSTOSUJCIĘ TEMPO!

Sami zdecydujecie, jakie zmiany chcecie wprowadzić. Ewolucja szkoły ma przebiegać w taki sposób, by kształtować pozytywne nastawienie do budowania kompetencji społecznych, integrując środowiska tworzące szkołę.

Być może Wasz plan zmian będzie obejmował zmiany niewielkie. Można przecież zacząć od tego, by po prostu częściej rozmawiać w pokoju nauczycielskim o kompetencjach społecznych. Tylko tyle! Wspomnijcie swoich uczniów, absolwentów, zastanówcie się, jak to, czy mieli rozwinięte kompetencje społeczne, wpływało na ich późniejsze losy.

Być może uznacie, że plan ma być szerszy. Dostosujcie tempo, nie spieszcie się!

Zmianę można realizować dla całej szkoły, ale można zacząć od jednej lub kilku klas.

PRZEPROWADŹCIĘ DIAGNOZĘ

Warto zacząć od tego, by nazwać stan, w jakim jesteście obecnie jako szkoła lub jako klasa. Co wicie i potraficie jako zespół nauczycieli, co Was jeszcze ogranicza. Warto pytać i rozmawiać – uczniów, rodziców, absolwentów.

ZYSKAJCIĘ SOJUSZNIKÓW

Proces zmian warto rozpocząć od tego, by znaleźć osoby i środowiska, którzy mogą okazać się dla Was wsparciem.

Jeśli jesteś dyrektorem lub dyrektorką, odpowiadasz przede wszystkim przed organem prowadzącym, musisz realizować wizję np. władz miasta oraz współpracować z wydziałem odpowiedzialnym za edukację. Zadbaj zatem o to, by zmiany, które chcesz wprowadzić, zostały odpowiednio wyjaśnione.

W rozmowie z organem prowadzącym możesz potrzebować argumentów merytorycznych. Wykorzystaj materiały dostępne w tych rekomendacjach, w opracowaniach dostępnych w Internecie, skorzystaj ze wsparcia środowiska nauki, organizacji pozarządowych, wspólnoty rodziców.

Ważnym wsparciem dla Was będzie całe środowisko zaangażowane w reformowanie polskiej oświaty. Będą to w pierwszej kolejności różnego rodzaju organizacje pozarządowe, inne szkoły, które już rozpoczęły proces zmian, naukowcy.

Pamiętajcie o rodzicach – bez ich poparcia zmiany mogą nie być łatwe.

¹⁶ W rozdziale z rekomendacjami celowo stosuję czasowniki wskazujące na adresata grupowego („dostosujcie”) lub indywidualnego („oceni”). Zmiany najlepiej wprowadzać w zespołach, ale niektóre uwagi zadziałają tylko wtedy, gdy odbiorca weźmie je do serca jako swoje, bez oglądania się na to, co na ten temat postanowi grupa.

OPRACUJCIE PLAN

Działajcie w oparciu o plan. Wyznaczcie cele i sposoby ich osiągnięcia. Zapiszcie, w jaki sposób sprawdzicie, czy się udało.

Przykłady wartościowych celów, jakie możecie sobie jako szkoła postawić:

„W ciągu najbliższych dwóch lat szkolnych sprawimy, że wśród uczniów obecnych klas 6. nie będzie osób, które posiadają niedostateczny poziom kompetencji do pracy zespołowej”

„Do końca 2024 roku zwiększymy do 80% udział uczniów klas 5.-8., którzy odpowiedzieli pozytywnie na pytanie o to, czy w ciągu ostatniego roku szkolnego zauważyli u siebie poprawę w zakresie umiejętności autoprezentacji”

„Do końca roku szkolnego zdiagnozujemy, jaki jest poziom kompetencji „Umiejętność pracy w zespole” u uczniów klas 7., wykorzystując do tego macierz oceny kompetencji”

„Do końca 2023 roku co najmniej dwoje wychowawców zostanie przeszkolonych z zagadnień związanych z rozwijaniem kompetencji społecznych u uczniów klas starszych”

PRZYGOTUJCIE PRAWIDŁOWO DOKUMENTY SZKOLNE

Statut i wewnętrzne zasady oceniania, różne regulaminy obowiązujące w szkole mogą wymagać poprawienia lub napisania na nowo – często są bardzo stare i nieprzystosowane do obowiązujących przepisów i wiedzy pedagogicznej. Warto:

- Dokładnie analizować przepisy prawne i wytyczne pedagogiczne - przed wprowadzeniem zmian w dokumentach szkolnych warto dokładnie zapoznać się z aktualnymi przepisami prawnymi i wytycznymi pedagogicznymi.
- Regularnie aktualizować dokumenty szkolne - na bieżąco zmieniające się przepisy i nowe wytyczne pedagogiczne wymagają ciągłej aktualizacji dokumentów szkolnych.
- Współpracować z nauczycielami i innymi pracownikami szkoły - przy aktualizacji dokumentów szkolnych warto korzystać z wiedzy i doświadczenia innych nauczycieli i pracowników szkoły.
- Uwzględniać potrzeby uczniów - dokumenty szkolne powinny uwzględniać potrzeby i indywidualne cechy uczniów, aby szkoła mogła im zapewnić jak najlepszą opiekę i wsparcie.
- Używać jasnego i precyzyjnego języka - dokumenty szkolne powinny być napisane w sposób zrozumiały dla wszystkich zainteresowanych.
- Regularnie szkolić pracowników szkoły - warto organizować szkolenia dla pracowników szkoły dotyczące aktualnych przepisów prawnych i wytycznych pedagogicznych, aby byli oni na bieżąco z nowymi zmianami.

PODZIELCIE ROLE

Jeśli inicjujesz zmianę, musisz wiedzieć, kogo masz w zespole, kto autentycznie da Ci wsparcie, rozumiejąc cel i kierunek działania. Ustalisz to na podstawie rozmów z zespołem.

W idealnym scenariuszu w proces zmian będą zaangażowani wszyscy, którzy spotykają się z uczniem, między innymi wychowawca, nauczyciele, doradca zawodowy, rodzice.

Określ te role, przypisz je do określonych osób lub zespołów.

Podstawowa rola zwykle spocznie na **wychowawcy** – to on powinien zaprosić uczniów do planowej pracy nad kompetencjami. To najczęściej on powinien ocenić poziom tych umiejętności u uczniów, to on będzie przekazywał informację o postępach rodzicom.

Nie do przeceniania byłaby rola **doradcy zawodowego**. Nawet jeśli nie uda się znaleźć sposobu na zwiększenie wymiaru doradztwa i wprowadzenie indywidualizacji pracy z uczniem, doradca może czuwać nad przygotowaniem wychowawcy i nauczycieli, może także recenzować pracę swoich koleżanek lub kolegów.

Doradca zawodowy może się świetnie sprawić w roli **koordynatora** szkolnego projektu poświęconego rozwijaniu kompetencji społecznych.

Rzeczywista zmiana nastąpi, jeśli kompetencjami społecznymi zająć się również **wszyscy nauczyciele**. Zrobią to przez planowanie, realizację i omawianie wyników pracy w grupach oraz tworzenia różnorodnych zespołów projektowych.

Jeśli jesteś dyrektorem, koniecznie zaplanuj czas na rozwijanie kompetencji społecznych, uwzględniając to w siatce godzin.

Wykorzystajcie **zespoły klasowe**, by wymieniać informacje o mocnych i słabych stronach uczniów, dyskutujcie na nich o tym, którzy uczniowie szczególnie powinni pracować nad wzmocnieniem swoich umiejętności społecznych.

ROZMAWIAJCIE, EDUKUJCIE

Uda się, ale tylko wtedy, gdy szkolne środowisko zacznie rozumieć, po co to robicie, do jakiej zmiany chcecie dążyć. Jak już wskazano, zmiana może zacząć się właśnie od tego, że zaczniecie prowadzić dyskusję o tym, że chcecie odczarować ten temat i pracować nad nim metodycznie.

Wprowadźcie temat na spotkaniu Rady Pedagogicznej. Jeśli zaproponujecie zmiany w funkcjonowaniu klas, poinformujcie również rodziców oraz uczniów. Nasze badania pokazały, że nauczyciele są przekonani, że na ich zajęciach uczniowie intensywnie rozwijają kompetencje społeczne. Zupełnie inaczej widzą to na przykład rodzice. Dlatego po tym, jak postawicie cel: ocenić i rozwinąć kompetencje społeczne, dajcie o tym znać. Przekażcie, po co to robicie, jakimi metodami będziecie się posługiwać, od jakiego poziomu zaczynacie, gdzie udało się dotrzeć. To wzbudzi więcej zaufania.

Najprostszy komunikat, jaki warto sformułować, brzmi: Będziemy szukali sposobu, by wszyscy nasi uczniowie i przyszli absolwenci lepiej radzili sobie w sytuacjach społecznych. Dlatego położymy większy nacisk na to, by nauczyć się nazywać, mierzyć i rozwijać kompetencje społeczne u uczniów na każdym etapie nauczania w naszej szkole.

POCHWALCIE SIĘ!

To bardzo ważne, by mówić o sukcesach, jakie udało się wypracować. Jeśli zauważycie, że w wyniku realizowanej inicjatywy uczniowie zyskują nowy poziom kompetencji społecznych, podzielcie się tym doświadczeniem z gronem pedagogicznym, rodzicami, organem prowadzącym, innymi szkołami.

EWALUACJE

Ewaluacja to systematyczne badanie wartości albo cech konkretnego programu, planu, działania (eksperymentu) z punktu widzenia przyjętych kryteriów, w celu jego usprawnienia, rozwoju lub lepszego zrozumienia. Jeśli opracowaliście wcześniej plan działania, to w wyznaczonych okresach sprawdzajcie, czy udało Wam się osiągnąć założone cele. Jeśli coś się nie powiodło, macie szansę ustalić, gdzie leżał błąd, i naprawić go.

REKOMENDACJA 2: STWÓRZ ŚRODOWISKO WSPÓŁPRACY

To najbardziej oczywista droga rozwinięcia umiejętności społecznych uczniów – stworzyć im takie środowisko, w którym ogół rozwiązań, jakie ich otoczą, będzie ich zachęcał do dialogu, do współpracy, do wchodzenia w interakcję z innymi. W środowisku sprzyjającym współpracy wymyślanie konkretnych ćwiczeń i zajęć może okazać się zwyczajnie niekonieczne.

DOCENIAJ SUKCESY GRUPOWE

Obecnie polska szkoła to szkoła rozwijająca w uczniach indywidualizm. Pochwała, wyróżnienie, nagroda spotka najczęściej ucznia, który wykaże się w konkursie, olimpiadzie, osiągnie świetną średnią, doskonale zda egzamin. Nauczyciel otrzyma nagrodę pieniężną za ucznia olimpijczyka, znacznie rzadziej za świetną atmosferę w klasie, którą wychowuje. Dyrektor zostanie doceniony przez organ prowadzący prędkiej za to, że średnia z egzaminów ósmoklasisty w szkole była doskonała, niż za to, że dzięki pozytywnej atmosferze w szkole nie pojawiły się nadzwyczajne konflikty czy gwałtowne problemy psychiczne u uczniów.

Zmieńmy to! Jeśli tak będzie nadal, uczniowie nie uwierzą, że warto rozwijać współpracę, że warto pomagać innym, że sukcesem będzie, jeśli problemy będą rozwiązywane nie talentem jednostek, ale wspólnym działaniem całych społeczności.

To zadanie przede wszystkim dla organów prowadzących, by dyrektorom podległych szkół wysłać sygnał, że egzaminy nie są jedynym kryterium sukcesu. Warto, aby szkoły konkurowały ze sobą nie o to, co prowadzi do indywidualizmu, ale na przykład o najwyższą wartość społeczną projektów uczniowskich. Chcielibyśmy, aby jakość współpracy i wzajemna troska stały się kluczowymi czynnikami wyróżniającymi najlepsze klasy i uczniów.

STOSUJ OCENIANIE, KTÓRE ROZWIJA

Badania pokazują, że zdobywanie stopni jest często najbardziej frustrującym elementem edukacji. W długiej perspektywie może prowadzić do utrwalenia niewłaściwego schematu nadawania sensu działaniom ucznia – wartościowe stają się tylko te aktywności, które mogą nam przynieść wymierną nagrodę, możliwie najlepszy stopień, tracą z kolei sens działania, za które nie dostajemy stopnia.

Tymczasem Istnieją i zyskują na znaczeniu rozwiązania alternatywne, np. oceny opisowe, których podstawą jest rzetelnie i systematycznie udokumentowany proces kształcenia. Pozwalają one na personalizowanie procesu kształcenia, lepsze łączenie celów edukacyjnych z zainteresowaniami i uzdolnieniami uczniów, wymuszają także taki sposób rozmowy o osiągnięciach, który wskazuje na mocne i słabe strony, osiągnięcia i deficyty.

Pamiętaj, że ocenianie bieżące nie może ograniczać się do postawienia stopnia. Mówią o tym nie tylko ustalenia pedagogów, ale i obowiązujące prawo!

117 ust. 5 ustawy - Prawo oświatowe: Ocenianie bieżące z zajęć edukacyjnych ma na celu monitorowanie pracy ucznia oraz przekazywanie uczniowi informacji o jego osiągnięciach edukacyjnych pomagających w uczeniu się, poprzez wskazanie, co uczeń robi dobrze, co i jak wymaga poprawy oraz jak powinien dalej się uczyć.

OTWARCIE ROZMAWIAJ O PRAWACH I OBOWIĄZKACH UCZNIĄ

W budowaniu kompetencji społecznych duże znaczenie ma otwartość w rozmowie o prawach i obowiązkach. Szkoła respektująca prawa ucznia zwiększy poczucie jego bezpieczeństwa, tworząc dla niego zachętę do wchodzenia w społeczne interakcje.

Jako społeczeństwo wciąż jesteśmy ofiarami systemu społecznego, w którym znajomość prawa przydaje się najbardziej wtedy, gdy chcemy walczyć o swoje interesy.

Jak wskazują doświadczenia islandzkie, otwarta dyskusja z uczniami o tym, co im wolno, oraz o tym, co narusza ich prawa, może skutkować zwiększeniem poziomu odpowiedzialności samych uczniów – z postawy obrony swoich praw uczniowie przechodzą do poczucia odpowiedzialności, sami zaczynają nawzajem się upominać, gdy dochodzi do przekraczania zasad. Na zaufanie odpowiadają zaangażowaniem.

POSZERZAJ POLE ODPOWIEDZIALNOŚCI UCZNIÓW I RODZICÓW

To nie tylko Rada Rodziców oraz Samorząd Szkolny, ale też autentyczna rozmowa ze środowiskiem uczniów i rodziców, uważne słuchanie ich głosu oraz uwzględnianie ich oczekiwań. Różne badania pokazują, że inicjatywy uczniowskie nie cieszą się niekiedy aprobatą władz szkoły – tego typu doświadczenia nie pomogą młodym nabrać pewności siebie.

PODNIĘŚ RANGĘ DORADZTWA ZAWODOWEGO

Aby doradztwo zawodowe wyglądało bardziej atrakcyjnie niż obecnie, trzeba wyjść poza schemat. Zajęcia z doradcą zawodowym powinny być istotnym momentem poznawania, co jest mocną stroną ucznia. Doświadczony doradca będzie najlepszą osobą do stwierdzenia, jakie są kompetencje danej osoby, oraz jak te kompetencje mogą ułatwić wybranie określonego kierunku dalszej nauki i rozwoju ucznia.

Spróbuj szukać środków w projektach, rozmawiaj z organem prowadzącym oraz z niezależnymi donatorami – środki na zorganizowanie bardziej zindywidualizowanego doradztwa mogą pochodzić z takich właśnie źródeł.

WŁĄCZAJ RÓŻNE ŚRODOWISKA

Szkoła stanie się bogatsza i bardziej różnorodna, gdy będzie realizowała zadania wchodzące w interakcje z lokalnym środowiskiem.

Pozwalając, by na terenie szkoły działały się inicjatywy prowadzone przez inne podmioty i środowiska (rodziców, organizacje pozarządowe, instytucje kultury), przyczyniasz się do budowania postaw odpowiedzialności społecznej.

„Formuła szkoły jako „wspólnotowego hubu” zmienia placówki edukacyjne w centra aktywności społecznej, otwarte nie tylko na uczniów, ale również członków lokalnych wspólnot. Szkoły stają się stopniowo miejscami zaangażowania społecznego i społecznej integracji. Łącząc misję edukacyjną i społeczną, pełnią one rolę koncentratorów społecznej aktywności. Przekształcają się we wspólnoty społeczne, rzeczywiste centra życia lokalnego, ściśle współpracujące z bliższym i dalszym otoczeniem.”

Edukacja Przyszłości. Raport

REKOMENDACJA 3: WERYFIKUJ POSTĘPY W NABYWANIU KOMPETENCJI SPOŁECZNYCH

Nie bój się nazywać i oceniać poziomu kompetencji społecznych uczniów. To trudne, zapewne musisz się tego nauczyć. Ale bez tej zmiany nigdy nie dowiesz się, czy idziecie wraz z uczniami w dobrym kierunku,

NAZYWAJ I OCENIAJ KOMPETENCJE SPOŁECZNE

Specjaliści od zarządzania ludźmi opracowali wartościowe metody rozpoznawania i oceniania poziomu kompetencji. Metody te są wykorzystywane w czasie zatrudniania personelu, przy rotacji pracowników między stanowiskami, w systemach awansu zawodowego. Warto, by z części tych metod korzystać również w szkole.

A zatem, jak stwierdzić, czy druga osoba posiada daną kompetencję? Zrobisz to najprościej, jeśli ustalisz, **czy zachowuje się w sposób, który potwierdza tę kompetencję.**

To zachowania są nośnikami informacji o tym, czy druga osoba jest kompetentna w czymś, czy też nie, oraz tego, na ile silnie dana kompetencja jest rozwinięta

Co więcej – obserwując ucznia według z góry ustalonej metody, będziesz w stanie ustalić, **na jakim poziomie jest jego kompetencja.**

Przeprowadzone w styczniu 2023 warsztaty oparte o treść tych rekomendacji dały okazję do tego, by nauczyciele wypowiedzieli się o swoich trudnościach z rozwijaniem kompetencji społecznych. Jednym z wniosków powstałych po tych warsztatach była opinia, że ocenianie poziomu kompetencji społecznej u uczniów stanowi dla nauczycieli największą trudność.

Zachęcamy zatem do tego, by w razie trudności z zastosowaniem tej rekomendacji poszukać samodzielnie informacji o ocenianiu kompetencji przy użyciu macierzy kompetencji. Pomoce w tym zakresie są dostępne w Internecie.

Popularną metodą oceniania kompetencji jest zastosowanie skali BARS (behaviourally anchored scale), to jest skali opartej na zachowaniach, ściśle powiązanej z opisem zachowania.

Na kolejnej stronie możesz zobaczyć, jak wygląda przykład takiej skali dla jednej z kluczowych kompetencji społecznych - **umiejętności pracy zespołowej.**

Czym jest ta kompetencja? – to aktywne uczestnictwo w pracach zespołu opierające się na zaangażowaniu i dążeniu do osiągnięcia wspólnego celu, budowanie rozwiązań usprawniających pracę zespołu i zapewniających osiągnięcie celów grupy.

Tabela 1: Macierz oceny kompetencji „Praca w zespole”

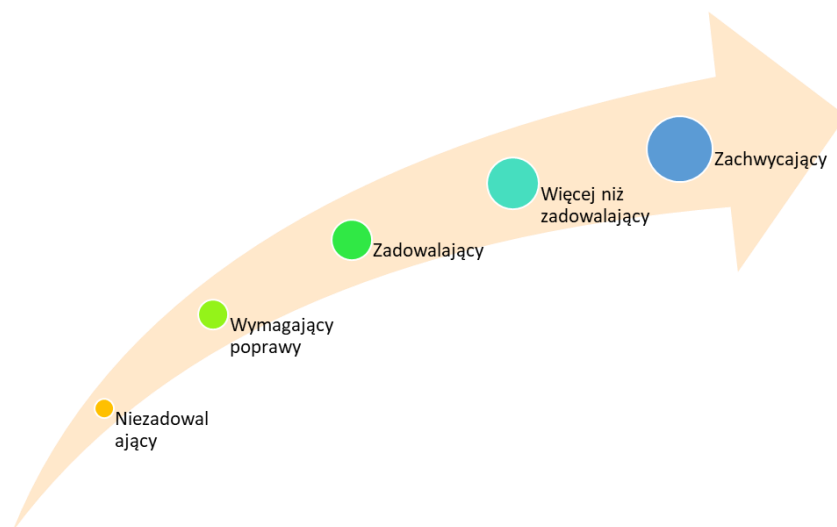
Zachowanie	Poziom kompetencji		
	Niski	Zadowalający	Wysoki
Kontakt z koleżankami i kolegami	Uchodzi za indywidualistę, stroni od kontaktu z kolegami i koleżankami z zespołu, izoluje się	Nawiązuje kontakt i wspólny język z innymi osobami. Pracuje zespołowo, ale niekiedy potrzebuje obok siebie kogoś, kto zainicjuje wspólne działanie	Inicjuje kontakt z innymi, potrafi przekonująco wytłumaczyć koleżankom i kolegom cel wspólnych działań, skutecznie angażuje ich do pracy
Współpraca z innymi osobami w zespole	Rywalizuje w zespole lub manipuluje koleżankami/kolegami, np. wyręczając się nimi	Efektywnie współpracuje z innymi, nie rywalizuje, szuka porozumienia	Przewiduje i aktywnie zapobiega wszelkim przejawom rywalizacji w zespole. Jest dla innych wzorem współpracy. Angażuje się, ale dba również o zaangażowanie koleżanek i kolegów
Skupienie na celu	Nie zwraca uwagi na cel postawiony przed grupą w ramach zadania.	Stara się zrozumieć cele grupy i włącza się w ich osiąganie. Niekiedy zdarza mu się jednak, że ulega rozproszeniu i zapomina o celu postawionym przed grupą	Rozumie cele postawione przed grupą i dąży do ich osiągnięcia. Motywuje innych, by nie ulegali rozproszeniu i działali tak, by cel został osiągnięty
Własne zaangażowanie	Nie angażuje się w prace grupy. Daje odczuć koleżankom i kolegom, że zadanie go nie interesuje	Angażuje się w pracę grupy, ale nie wykazuje wielkiego entuzjazmu. Przy długich zadaniach potrafi utracić entuzjazm. Brak zaangażowania ze strony innych osób osłabia jego zapał, z kolei przy aktywnym zespole poziom jego aktywności wzrasta	Angażuje się z entuzjazmem, nie zraża się trudnościami. Nie traci chęci pracy nawet wobec trudności czy zniechęcenia innych osób
Motywowanie zespołu	Nie jest zainteresowany zachęcaniem innych do wspólnej realizacji celów. Nie potrafi motywować koleżanek i kolegów	Zachęca innych do zaangażowania, ale nie zna zbyt wielu sposobów na zmotywowanie koleżanek i kolegów. Zniechęca się w przypadku odmowy zaangażowania	Skutecznie motywuje innych do działania, potrafi wykorzystać różne sposoby perswazji, nie zniechęca się odmową
Komunikowanie	Rzadko dba o przekazywanie otrzymanych informacji, nie jest zainteresowany i nie potrafi formułować informacji zwrotnych. Nie potrafi przyjmować informacji zwrotnych	Stara się przekazywać dalej informacje, jednak ma problemy z ich selekcją. Potrafi formułować informacje zwrotne, jeśli zostanie o to poproszony. Niekiedy ma trudność w wykorzystaniu uzyskiwanych informacji zwrotnych	Dąży do przekazywania informacji, przy czym dba, by koleżanki i koledzy dostali wyłącznie ważne informacje. Zawsze dąży do udzielenia innym informacji zwrotnej, potrafi dokonać parafrazy otrzymanych informacji. Jest gotowy do przyjmowania informacji zwrotnych i nakłaniania innych, aby jej udzielali.

Zachowanie	Poziom kompetencji		
	Niski	Zadowalający	Wysoki
Uwzględnianie zdania i potrzeb koleżanek i kolegów	Dbą głównie o własne interesy (np. z korzyścią dla siebie dzieli zakres prac). Nie interesuje go opinia innych osób	Potrafi negocjować w razie różnicy interesów. Jest w stanie zaakceptować, jeśli to nie jego opinia wygrywa. Konsultuje własne pomysły, uwzględniając zdanie innych członków grupy.	Jest bardzo zainteresowany zdaniem innych członków grupy. Twórczo je wykorzystuje. Mówi, jak ważne są dla niego pomysły innych osób. Jest asertywny. W razie różnicy opinii szuka sposobu, by każda ze stron wygrała. Uwzględnia interesy innych członków grupy, jest solidarny i stara się pomóc w razie kłopotów koleżanki/kolegi
Radzenie sobie z sytuacjami konfliktów	Powtarzalnie doprowadza do konfliktów z innymi członkami grupy, nie dąży do ich zakończenia. W przypadku, gdy w grupie dochodzi do sporu, natychmiast stawia się po jednej ze stron. W dyskusji używa odniesień do osoby, naruszając komfort koleżanek i kolegów.	Stara się unikać konfliktu, w przypadku, gdy grupa jest w konflikcie, zachęca do zakończenia sporu. Zawiera uczciwe ugody. Zwykle nie potrafi jednak wpłynąć na to, by w grupie nie dochodziło do konfliktu.	Doskonale potrafi przewidzieć możliwość powstania konfliktu między członkami grupy i z wyprzedzeniem działa, by konfliktu uniknąć. Jest świetny w formułowaniu wypowiedzi, które studzą emocje koleżanek i kolegów
Dbanie o rozwój grupy	Nie interesuje go, by grupa wykorzystwała zadanie dla swojego rozwoju. Nie włącza się w inicjatywy, które na to pozwalają	Niekiedy włącza się w działania, które mogą podnieść potencjał grupy, ale zwykle skupia się na zrealizowaniu zadania	Zawsze podnosi potencjał grupy, planuje, co jeszcze można zrobić, by grupa mogła lepiej się rozwinąć

Źródło: Opracowanie własne

Jak rozumieć tę tabelę?

Skala ocen – zaproponowano tu bardzo uproszczoną – trzystopniową skalę ocen. Zwykle stosowany jest podział na 5 poziomów:

Jeśli chcesz, możesz rozpisywać te macierze również w taki sposób. Wybór skali należy do Ciebie.

PRYZWYCZAJAJ INNYCH DO TEGO, ŻE ROZMAWIACIE O KOMPETENCJACH SPOŁECZNYCH

Rozmawiaj z wychowawcą/nauczycielem o mocnych i słabych stronach ucznia. O wynikach obserwacji warto informować tych, którzy będą pracować nad tymi umiejętnościami.

Dlatego najlepiej zrobisz, gdy po przeprowadzeniu obserwacji poziomu kompetencji sporządzisz notatkę na temat mocnych i słabych stron ucznia

OBSERWUJ ZACHODZĄCĄ ZMIANĘ

Oceniaj postępy. By to zrobić, musisz weryfikować, czy zachowania ucznia w kontrolnych sytuacjach się zmieniły, czy ich poziom wzrósł.

Co do zasady wymusza to zrobienie ponownej obserwacji dla tego ucznia.

INFORMUJ O POSTĘPACH

Dostrzeżoną zmianę komunikuj, przede wszystkim uczniowi i jego rodzicom.

Każdy czeka na zdania w stylu „Zrobiłeś postępy – Twoja umiejętność pracy w grupie wzrosła z przeciętnego na wysoki poziom”

Warte odnotowania są doświadczenia niektórych krajów (np. Australia) lub szkół (niektóre szkoły w Reykjaviku) polegające na tym, że wraz ze świadectwem szkolnym uczeń otrzymuje indywidualną informację o tym, jak oceniane są jego umiejętności społeczne.

Zachęcamy Cię do tego, by uczniowie mogli otrzymać tego rodzaju informację zwrotną o postępach na polu rozwoju kompetencji społecznych.

POZWÓL UCZNIOM NA SAMOOCENĘ

Przygotuj zestaw pytań pomocniczych, aby uczniowie sami mogli dokonać oceny swoich umiejętności. Wskaż ważne obszary, na które powinni zwrócić uwagę - niech spojrzą na merytoryczny aspekt projektu i niech mają szansę opisać swoje działania i doświadczenia. Daj im też szansę, aby napisali coś dobrego o innych, niech uczą się doceniać współpracowników.

Możesz zaproponować im inne metody samodzielnej oceny swoich kompetencji społecznych, np. dziennik/pamiętnik lub obserwację wzajemną.

Efekty pracy nad kompetencjami społecznymi możecie omówić również np. w ramach ćwiczenia: walizka podróżna, teczka, biała plama¹⁷

¹⁷ Metoda zaczerpnięta z https://doskonaleniewsieci.pl/Upload/Artykuly/dla_koordinatora/JAK_PODSUMOWAc_PRACE_SIECI_WSPoIPRACY.pdf dostęp: 30.11.2022

REKOMENDACJA 4: TRENUJ KOMPETENCJE SPOŁECZNE

Pamiętaj, że kompetencje społeczne rozwijają się nie poprzez opowiadanie lub czytanie o nich, tylko w akcji, w czasie wykonywania zadań, w przemyślanej aktywności, w emocjach, które wiążą się z tym działaniem.

SZKÓL SIĘ, PRACUJ NAD SOBĄ

Ty także jesteś ważny. Dlatego korzystaj z każdej okazji, by rozwijać własną umiejętność odnalezienia się w grupie i w klasie. Znajdź szkolenia, sympozja, seminaria, czytaj na ten temat. Dzięki temu staniesz się lepszym wzorcem dla swoich uczniów.

TWÓRZ WŁASNE PROGRAMY NAUCZANIA

Dostosowuj program nauczania do specyfiki szkoły/profilu, które zostały wybrane przez uczniów. Z własnym programem możesz działać bardziej swobodnie, masz nad nim większą kontrolę.

Wykorzystaj swoje mocne strony, pasje i wykształcenie, i wprowadzaj je do programów. Dzięki temu uczniowie będą mieli możliwość obserwować "flow", które sprawi, że uczniowie podejną do materiału z większym entuzjazmem.

PRACUJ CIEKAWYMI METODAMI

Zadbaj o to, by angażowały uczniów emocjonalnie i poznawczo. Nie bój się eksperymentować na polu metod. Z czasem zbudujesz bazę takich, które najbardziej odpowiadają uczniom, z którymi pracujesz, oraz Tobie.

Znajdź w tych metodach przestrzeń do porozumiewania się, wspólnego planowania i praktycznego działania.

Nie ucz wyłącznie do egzaminów, ale rozwijaj w uczniach umiejętność radzenia sobie w życiu. Zaciekawiaj, motywuj, doceniaj, zmuszaj do radzenia sobie z nieoczywistymi wyzwaniami.

Istnieje wiele metod, które mogą pomóc w rozwijaniu kompetencji społecznych. Kilka z nich to:

- Metoda pracy w grupie - uczniowie uczą się wzajemnego szanowania, słuchania innych, komunikacji i współpracy.
- Drama/Symulacje i gry edukacyjne - uczniowie mogą wcielić się w różne role i sytuacje, które pomagają im rozwijać empatię, rozwiązywać konflikty i podejmować decyzje.
- Trening asertywności - uczniowie uczą się wyrażania swojego zdania w sposób szanujący innych oraz radzenia sobie z presją grupową.
- Szkolenia z rozwiązywania konfliktów - uczniowie uczą się, jak radzić sobie z trudnymi sytuacjami i jak rozwiązywać konflikty w sposób konstruktywny.
- Projekty społeczne - uczniowie pracują nad projektami, które przynoszą korzyści dla lokalnej społeczności, ucząc się tym samym, jak działać na rzecz innych i jak wpływać na otaczający ich świat.

- Mentoring - uczniowie pracują z dorosłymi mentorami, którzy pomagają im rozwijać umiejętności społeczne i odnajdywać swoje mocne strony.
- Burza mózgów – uczniowie wyrażają swoje opinie i pomysły oraz muszą nauczyć się wsłuchiwać w pomysły i opinie innych osób.
- Stacje zadaniowe – dzieci zamieniają się rolami w czasie pracy przy różnych stacjach, muszą wykorzystywać efekty pracy innych.
- Metoda myślących kapeluszy – uczniowie rozwiązują problemy, starając się wejść w rolę jakiejś postaci (pozwala zobaczyć, że np. do określonego problemu inaczej podchodzą różne postacie).
- Debata oksfordzka – uczniowie uczą się budowania własnych wypowiedzi, reagowania na wypowiedzi rozmówców, współpracują w zespole i muszą podporządkować się regułom i tematyce debaty.
- Praca metodą projektu – temu zagadnieniu poświęcamy jedną z kolejnych rekomendacji.

POSTAW NA SPORT

O znaczeniu sportu przypomniał nam w czasie konferencji w Lublinie Rafał Boryc, nauczyciel wychowania fizycznego. W rywalizacji sportowej uczniowie uczą się, w jaki sposób konfrontować się z innymi zawodnikami, jak wykorzystać własne przewagi i zniwelować przewagi przeciwnika. W grach zespołowych muszą nauczyć się współpracy i dzielenia się rolami. Przyjmują określone role w drużynie. Wszystko to odbywa się w sposób naturalny, bez konieczności nazywania tego.

Ale warto też wspomnieć, że zajęcia wychowania fizycznego mogą być też okazją do tego, by zauważyć, jakie wyzwania stoją przed uczniami w związku z kompetencjami społecznymi – unikanie zajęć sportowych przez uczniów to często wyraz bezradności, nieumiejętności odnalezienia się w grupie. Pamiętaj zatem o tym, że na przykład moment wybierania drużyn przed meczem piłki nożnej jest dla uczniów bardzo stresujący – w tym bowiem momencie może zostać zbudowana lub zachwiana pewność siebie i poczucie własnej wartości.

STOSUJ METODĘ PROJEKTU

Przeznacz co najmniej kilka godzin w miesiącu na pracę metodą projektu. Przyjrzyj się uwagom w ramce i potraktuj je jako zachętę do takiej pracy.

Projekt edukacyjny to metoda pracy kształtująca wiele umiejętności oraz integrująca wiedzę z różnych dziedzin. Istotą tej metody jest samodzielna praca uczniów, wykorzystujących wiedzę z wielu dziedzin, prowadząca do realizacji określonego celu (tematu), w oparciu o założone cele.

Z punktu widzenia celu Rekomendacji należy podkreślić, że najważniejszymi cechami pracy metodą projektu są:

Samodzielność działania uczniów – to oni decydują, jaką drogą pójdą, bardzo często dogadują temat i plan pracy z nauczycielem (negocjowanie)

Konieczność współpracy w ramach grupy (dzielenie się rolami, przyjmowanie ról, negocjowanie, organizacja pracy)

Potrzeba zaprezentowania wyników projektu i przekonania odbiorców, że cele zostały osiągnięte (umiejętności prezentacyjne, perswazja)

Możliwość łączenia w zespoły osób z różnych klas, roczników, możliwość łączenia osób o różnorodnym charakterze i zdolnościach (umiejętność adaptowania się do grupy, umiejętność negocjowania, umiejętność rozwiązywania sporów)

Mniejsze znaczenie ma z kolei interdyscyplinarność projektu – a to często jej właśnie boją się nauczyciele. Projekt dotyczący jednego przedmiotu, ale łączący różne zagadnienia, w takim samym stopniu rozwinię kompetencje społeczne!

O ile to możliwe, realizuj projekty bez zamykania się w jednej klasie lub grupie wiekowej. Uczniowie więcej zyskają, jeśli będą pracować z nowymi dla siebie osobami.

Współpracuj z innymi nauczycielami i twórzcie projekty interdyscyplinarne. Uczniowie często oddzielają od siebie wiedzę z różnych dziedzin i szufladkując, nie potrafiąc jej później wykorzystać na innych obszarach niż ściśle określony przedmiot szkolny.

Równie dużego znaczenia może nabierać realizowanie projektów nie tylko w przestrzeni szkolnej – znacznie większe emocje wzbudzą projekty, w ramach których trzeba odwiedzić kilka miejsc, spotkać się z kimś poza szkołą.

Doświadczenia z Islandii potwierdzają, że projekty realizowane przez uczniów w zmiennym otoczeniu (zmienia się grupa, z którą realizowane są projekty, często w trakcie projektów konieczne jest wychodzenie poza przestrzeń szkoły) służą nabywaniu przez uczniów odpowiednich umiejętności i postaw. Pomagają także w poszerzaniu trwałej i użytecznej wiedzy.

Nasi partnerzy z Reykjavíku uczynili ten sposób pracy jedną z podstawowych metod pracy w szkole.

TRAKTUJ UCZNIÓW JAK SWOICH WSPÓŁPRACOWNIKÓW

Pamiętaj, że gracie do tej samej bramki. Powtarzaj uczniom, że macie wspólne cele, określaj je jasno i sprawdzaj, jak je rozumieją.

Pozwalaj im na wybieranie metody pracy, pokaż, że zależy Ci, aby oni też się dobrze czuli w procesie uczenia. Jeśli to oni zdecydują, czy danego dnia popracujecie metodą dramy, czy też będziecie twórczo przekrzykiwać się w burzy mózgów, będą bardziej skłonni do czynnego korzystania z Twoich lekcji.

Stosuj zasadę “Zanim zapytasz mnie, zapytaj inne dwie” - nie zawsze odpowiadaj od razu, sprawdź, czy rówieśnicy mogą pomóc. Uczniowie bardzo dobrze uczą się od siebie nawzajem. Przynosi to korzyść obu stronom i zacieśnia więzy rówieśnicze.

Warto wprost zaproponować uczniom, że podejmiecie wspólny wysiłek poprawienia ich społecznych umiejętności. Możesz to zrobić, np. proponując napisanie im „listu do siebie” (pamiętaj, że to bardzo osobisty sposób, musi być realizowany w środowisku bezpiecznym dla ucznia)

List do siebie

Uczniowie są poproszeni o napisanie listu do siebie samych. Tematem listu będzie poinformowanie o planie poprawienia własnych umiejętności społecznych.

Należy przeznaczyć wystarczająco dużo czasu na to ćwiczenie oraz dokładnie wytłumaczyć grupie, jaki jest jego cel.

Co powinno się znaleźć w takim liście?

- informacja o własnych oczekiwaniach, obawach, wrażeniach;
- jakie kompetencje społeczne są dla mnie ważne i dlaczego;
- czy mam z nimi obecnie problemy i dlaczego?
- co zrobię, by nad nimi pracować?
- jak może mi w tym pomóc grupa?
- jak może mi w tym pomóc nauczyciel?

Ostatnie dwie informacje mogą (ale bez przymusu wypowiedzi) stać się elementem do omówienia na forum grupy lub w rozmowie indywidualnej.

UCZ, BY NIE BAĆ SIĘ POPEŁNIAĆ BŁĘDÓW

Nie krytykuj błędów, za każdym razem, gdy wystąpią, podkreślaj, że niepowodzenie to okazja do nauki. Pokazuj drogę uczenia się na błędach, wskazuj miejsca do pracy i zapewnij o swojej chęci do pomocy pracy nad zagadnieniem. Sugeruj uczniom źródła do samokształcenia.

POKAŻ UCZENNICOM I UCZNIOM, ŻE JESTEŚ CZŁOWIEKIEM

Nie bój się przyznawać, że jesteś tylko i aż człowiekiem. Masz prawo pokazać swoje pasje i zainteresowania, masz prawo przyznać się do wątpliwości, masz prawo zauważyć własny błąd. Dziel się nimi z uczennicami i uczniami, w ten sposób wzmocnisz ich oraz zachęcisz ich do empatii.

ZAMIEŃ/DOŁĄCZ DYSKUSJĘ O SUKCESACH I PORAŹKACH NA DYSKUSJĘ O MOCNYCH I SŁABYCH STRONACH UCZNIĄ I SPOSOBIE PRACY NAD NIMI

Możesz stosować metodę "Dwie gwiazdki, jedno życzenie" - dostrzeż dwie wartości (samo przystąpienie do pracy może być dla niektórych wyzwaniem) , a trudności wyraż sformułowaniem: "Życzę Ci, abys zapamiętał, że/nauczył się...".

MĄDRZE ORGANIZUJ PRACĘ W GRUPIE

Stwarzaj uczniom możliwość pracy w grupach i parach, ale pamiętaj, że to nie tylko sposób na zdobywanie wiedzy.

Ustal z uczniami zasady pracy w grupie.

Obserwuj uczniów, pracujących w grupie i przekazuj im informację zwrotną, nazywając postawy i czynności, które przyczyniają się do sukcesu grupy.

Omów z klasą role, jakie mogą pełnić w zespole (można omówić najbardziej charakterystyczne: koordynator, myśliciel, realizator, krytyk wartościujący, dusza zespołu), zwracając jednocześnie uwagę na to, że każdy typ jest tak samo ważny i przyczynia się do osiągnięcia celu.

Docenienie wagi różnych ról w zespole może zmienić sposób podejścia uczniów do takich zadań – nikt na przykład nie lubi krytykanctwa oraz osób, które je uprawiają. Jeśli natomiast mądry nauczyciel dojrzy, że w grupie tego rodzaju zachowania się pojawiają, może pomóc przekształcić tę rolę w twórczą krytykę i wskazać, że i to jest potrzebne. Uczeń, który ma skłonność raczej do krytykowania niż do pracy, będzie wreszcie widział swoją rolę i z czasem ograniczy się do takiego podważania wyników pracy, które nie jest dewastujące (krytykanctwo), lecz twórcze.

Zwracaj uwagę na język poszczególnych członków grupy, wspomagaj uczniów w kształtowaniu kultury komunikacji.

Stwarzaj możliwość realizacji naprawdę ambitnych zadań: uczniowie powinni czuć, że poprzeczka jest podniesiona wysoko; niech ich praca stanie się dla nich wyzwaniem.

Bądź organizatorem i towarzyszem spotkania grupy, a nie jego głównym aktorem.

REALIZUJ DZIAŁANIA POZA PRZESTRZENIĄ SZKOŁY

Kompetencje społeczne są kompetencjami niezbędnymi do życia, do funkcjonowania w zmiennym, niepewnym otoczeniu. Dlatego rozwijaj je nie tylko w tej przestrzeni, która jest Wam dobrze znana, ale korzystaj z nauczania ekspedycyjnego, by poznawać Wasze otoczenie oraz twórczo je zmieniać.

Często wychodźcie na zajęcia poza szkołę, by spotkać się z ciekawymi osobami i środowiskami. Pozwólcie, by to uczniowie wchodzili z nimi w reakcje.

Omawiaj działania, które dotyczą pozaszkolnych spotkań. Ucz uczniów różnicy między krytyczną a krytykancką oceną. Możesz zaproponować stworzenie wpisu na blogu, recenzji, posta.

ZACHĘCAJ I ORGANIZUJ WOLONTARIAT

Wolontariat to świetny sposób na rozwijanie kompetencji społecznych uczniów. Dzięki temu, że angażują się w działania na rzecz innych, uczą się empatii, współpracy, komunikacji oraz zdobywają doświadczenie w pracy w grupie. W trakcie wolontariatu uczniowie poznają też różne problemy społeczne i uczą się, jak można im przeciwdziałać. To wspaniała okazja do rozwijania nie tylko umiejętności miękkich, ale i do zdobycia praktycznych umiejętności, które przydadzą się w przyszłości. Poza tym, angażując się w wolontariat, uczniowie mają szansę na zdobycie cennych referencji i zwiększenie swoich szans na rynku pracy w przyszłości.

Zachęcaj do organizowania wolontariatu w szkole - to działań, które przynosi korzyści nie tylko uczniom, ale i całemu społeczeństwu!

PODSUMOWANIE

Serdecznie dziękuję wszystkim, dzięki którym stało się możliwe przygotowanie tych rekomendacji – nauczycielom, rodzicom i uczniom, którzy włączyli się w proces badań oraz w opracowanie rekomendacji. Cieszę się ze spotkania z doświadczeniami islandzkimi opowiadającymi o swojej miłości do szkoły. Jestem pełen uznania dla panelistów biorących udział w konferencji podsumowującej. Wiedza, jaką podzieliliście się ze mną stała się inspiracją i ukierunkowaniem.

Warto pracować nad uczniowskimi umiejętnościami społecznymi. Jest to potrzebne jednostkom, ale i społeczeństwu, w jakim te jednostki będą funkcjonować.

SZKOŁA TO ŻYCIE

Szkoła jest miniaturową społecznością, w której uczniowie ćwiczą i nabywają różne kompetencje społeczne. Jeśli działalność tej społeczności opiera się **na zdrowych relacjach**, uczniowie zyskają szansę na to, by ich umiejętności społeczne zostały wzmocnione.

WYSTARCZĄ ZDROWE RELACJE

Spotykając się z życzliwymi nauczycielami oraz we współpracujących ze sobą grupach koleżeńskich (nie tylko klasowych!), uczeń zyskuje szansę, by ćwiczyć umiejętność komunikowania się bez agresji, nawiązywania relacji, rozwiązywania konfliktów. Już samo to może stworzyć podstawę pod efektywne funkcjonowanie człowieka w dorosłym życiu.

Z tego powodu rekomendacja „Stwórz środowisko współpracy” ma wielkie znaczenie. Żadne narzędzia czy scenariusze nie pomogą, jeżeli w szkole nie będzie atmosfery współpracy.

PRZESTRZEŃ DO SAMOROZWOJU

Małgorzata Zachajczuk w czasie konferencji podsumowującej przekonywała nas, że jeżeli chcemy efektywnie kształcić kompetencje społeczne, musimy wykorzystywać każdą sytuację szkolną, by oddawać pole do działania uczniom. Musimy zaakceptować też, że nie wszystko będzie perfekcyjne, nie wszystko uda się za pierwszym razem.

Uczniowie muszą otrzymać pewną swobodę działania, zgodę na to, by próbować i popełniać błędy.

WŁAŚCIWE METODY I POWTARZALNY TRENING KOMPETENCJI

Na tych solidnych podstawach szkoła może budować różnorodne formy trenowania wraz z uczniami kompetencji społecznych. Naturalnym środowiskiem takiego treningu są gry zespołowe – zarówno te w czasie zajęć sportowych, jak i różnego rodzaju zadania i rywalizacje problemowe i przedmiotowe. Pomocna będzie każda forma pracy w grupie, w której uczniowie będą dzielić się rolami, być dla siebie wsparciem i uzupełnieniem. Ogromne znaczenie ma realizowanie zajęć nieszablonowych, np. w oparciu o metodę projektu, gry i zabawy, zajęcia poza szkołą, wolontariat. Im więcej takich niecodziennych działań, tym skuteczniejsze będą starania o mocne kompetencje społeczne uczniów.

WIDOCZNA ZMIANA

Opisane w rekomendacjach metody pracy z uczniami są nauczycielom znane. Są również wykorzystywane na zajęciach szkolnych i pozaszkolnych. Nauczyciele, rodzice i uczniowie mogą jednak pójść dalej, mogą mierzyć poziom kompetencji społecznych i dzięki temu oceniać, czy zmieniają się one w czasie.

SPIS TABEL

Tabela 1: Macierz oceny kompetencji „Praca w zespole” 38

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1: Rozkład liczby uczestników badań prowadzonych w projekcie 7

Wykres 2: Liczba odpowiedzi potwierdzających duże lub bardzo duże znaczenie czynnika na motywację do nauki i rozwoju (n=261) 10

Wykres 3: Rozkład odpowiedzi na pytanie: Twierdzenie, że w szkole najważniejszym kryterium sukcesu są egzaminy i olimpiady, jest: 11

Wykres 4: Rozkład odpowiedzi na pytanie, czy w ostatnich klasach nauki w szkole podstawowej nauczyciele powinni koncentrować się na przygotowaniu mojego dziecka do egzaminów ósmoklasisty 12

Wykres 5: Rozkład odpowiedzi na pytania o to, jakie cechy ma większość nauczycieli badanej grupy uczniów klas VI-VIII (n=261) 13

Wykres 6: Kompetencje najważniejsze dla badanych pracodawców: ważność vs ocena posiadania przez absolwentów 17

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1: Podstawowe umiejętności oczekiwane od absolwentów według Polityki Edukacyjnej Reykjavíku 2030 20

Rysunek 2: Fragment prezentacji szkoły islandzkiej: Vesturbæjarskóli 21

Rysunek 3: Kluczowe elementy wpływu szkoły islandzkiej na umiejętność budowania kompetencji społecznych 22

WYKAZ WYKORZYSTANYCH ŹRÓDEŁ

- S. Clarke, A Little Guide for Teachers: Formative Assessment, Sage Publications 2020.
- C. Dweck, Nowa Psychologia Sukcesu, Warszawa 2020
- D. Dziewulak, Przegląd ekspertyz z wybranych obszarów oświatowych (lata 2008–2018), Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2020
- Jak przeciwdziałać wykluczeniom w edukacji? Rekomendacje dla sektora prywatnego, pozarządowego i samorządów lokalnych, raport z prac grup eksperckich PowerEd, 2020
- J. Fazlagić, Nowe trendy w edukacji, Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny, Meritum 1/2016
- J. Fazlegić, Szkoła dla innowatora. Kształtowanie kompetencji proinnowacyjnych. raport opracowany na zlecenie Ministerstwa Przedsiębiorczości i Technologii, Kalisz 2018
- C. B. Frey, M. A. Osborne, The future of employment: how susceptible are jobs to computerisation?, 2013

https://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/academic/The_Future_of_Employment.pdf, dostęp: 04.02.2023

- A. Jurewicz, Kompetencje kluczowe w edukacji
- Kompetencje i kwalifikacje poszukiwane przez pracodawców wśród absolwentów szkół wyższych wchodzących na rynek pracy, Raport z badania, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Amerykańska Izba Handlu w Polsce oraz Ernst&Young, Warszawa, 2012
- A. Kuzior, K. Postrzednik-Lotko, B. Smółka-Franke, Analiza faktycznego wykorzystywania kompetencji nabytych w edukacji w realnym środowisku pracy ze szczególnym uwzględnieniem postaw pokolenia y i z
- A. Michniuk, Kształcenie nauczycieli edukacji elementarnej w Islandii, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”, vol. 16, nr 2(60), s 39-50, 2021
- E. Radanowicz, W szkole wcale nie chodzi o szkołę, wydawnictwo SENSOR, 2020
- K. Robinson, L. Aronica, Kreatywne Szkoły. Oddolna rewolucja, która zmienia edukację, Wydawnictwo Element 2020.
- The Future of Jobs Report 2020, World Economic Forum, 2020
- The Future of Work. A journey to 2022, PwC
- P. Wasyluk, A. Kucner, G. Pacewicz, Edukacja przyszłości. Raport, Uniwersytet-Warmińsko Mazurski, Olsztyn 2020
- Witaszek Z., Rozwój kompetencji menedżerskich przesłanką sukcesu organizacji, Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej, rok LII, nr 4(187), 2011
- J. Włoch, K. Śledzińska, Kompetencje przyszłości. Jak je kształtować w elastycznym ekosystemie edukacyjnym? – raport DELAB/Google/PFR
- M. Żylińska, Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi, Wydawnictwo UMK, Toruń 2013
- <https://dziennikzwiazkowy.com/artykul-sponsorowany/twoje-dzieci-beda-mialy-zawod-ktory-teraz-jeszcze-nawet-nie-istnieje/> dostęp: 04.02.2023
- <https://edukacja.dziennik.pl/aktualnosci/artykuly/612168,doradztwo-zawodowe-szkoly-edukacja-nauczyciel-uczen.html>, dostęp: 8.02.2023
- https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf, dostęp: 06.02.2023
- The future of education and skills Education 2030, OECD 2018
- https://doskonaleniewsieci.pl/Upload/Artykuly/dla_koordynatora/JAK_PODSUMOWAC_PRACE_SIECI_WSPolPRACY.pdf dostęp: 30.11.2022
- <https://www.employear.com/pl/blog/umiejetnosci-miekkie-i-twarde.html> - dostęp: 30.11.2022